HN
01120

GESCHIEDKUNDIGE ATLAS

VAN

NEDERLAND

COMMISSIE VOOR DEN
GESCHIEDKUNDIGEN ATLAS

DR. P. J. BLOK (*Voorzitter*), Leiden.
DR. W. A. F. BANNIER, Utrecht.
DR. A. A. BEEKMAN, Den Haag.
DR. H. BLINK, Den Haag.
DR. H. BRUGMANS, Amsterdam.
DR. I. H. GOSSES, Groningen.
F. A. HOEFER, Hattem.
MR. DR. J. C. OVERVOORDE, Leiden.
IR. J. C. RAMAER, Den Haag.

GESCHIEDKUNDIGE ATLAS

VAN

NEDERLAND

DE ARCHIPEL EN HET MALEISCH SCHIER-EILAND IN 1619 — IDEM IN 1650 — DE COMPAGNIE BUITEN DEN ARCHIPEL IN 1650

DOOR

Dr. F. W. STAPEL

's-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1928

BIBL. VRIJE UNIVERSITEIT AMSTERDAM
HM
01120

INHOUD

Blz.

De Archipel en het Maleische Schiereiland in 1619 1
I. Amboina 2
II. De Banda-Eilanden. 5
III. Jakatra 7
IV. De Molukken 9
V. De Solor- en Timor-Eilanden 14
VI. Kantoren op andere plaatsen 15
Erratum 16
De Archipel en het Maleische Schiereiland in 1650 17
I. De Banda-Groep 18
II. De Solor-Eilanden 21
III. Java 22
IV. Malakka en het Maleische Schiereiland 24
V. De Molukken en de Ambonsche Kwartieren 27
VI. Kantoren op andere plaatsen 30
Erratum 32
De Compagnie buiten den Archipel in 1650 33
I. Ceilon 33
II. Mauritius en Madagaskar 37
III. Formosa of Tajoean 38
IV. Kantoren op andere plaatsen 40
a. Arabië 41
b. Suratte 41
c. Perzië 42
d. Malabar en de Westkust van Voor-Indië 43
e. De Kust van Koromandel 44
f. Bengalen 47
g. Arakan 47
h. Pegu 48
i. Siam 48
j. Kambodja 48
k. Quinam 49
l. Tonkin 49
m. Japan. 49

DE KOLONIËN

DE ARCHIPEL EN HET MALEISCHE SCHIEREILAND IN 1619

Het samenstellen van historische kaarten van Nederlandsch-Indië brengt, vooral voor de oudste tijden, eigenaardige moeilijkheden met zich. De contracten en overeenkomsten toch, welke onze voorvaderen-kooplieden-avonturiers met diverse Indische potentaten sloten, zijn niet altijd overduidelijk, waar het de omschrijving betreft van rechten en plichten der contractanten, terwijl tal van gevallen bekend zijn, dat de teksten in de inheemsche en Nederlandsche talen elkaar niet geheel dekken. Bij de omschrijving van gebiedsdeelen worden de grenzen vaak uiterst vaag aangegeven.

De verhoudingen van de Compagnie tot de verschillende eilanden en landschappen, berustende op die contracten, waren bovendien van zeer uiteenloopenden aard. Die streken, welke zij „met den swaarde geconquesteert" had, kreeg zij — in naam van de Staten-Generaal — in souverein bezit. Ook kwam het voor, dat vorsten en volken zich vrijwillig onder haar souvereiniteit plaatsten, zooals o. a. op Ambon geschiedde. Een enkele maal gingen de rechten van Souverein gepaard met die van civiel-rechterlijk bezitter; men denke aan Banda, welks heele bevolking werd gedood of weggevoerd en waarop de Compagnie haar perkeniers plaatste.

Daarnaast treft men verschillende gebieden aan, waar de Compagnie geen uitgesproken souvereiniteitsrechten bezat, maar waar zij een zeker toezicht uitoefende, dat van vriendelijke bescherming tot strenge voogdij afwisselde. Haar handelsmonopolie — hoofddoel van de Compagnie — moest zij ten allen tijde kunnen handhaven; het was voor haar een kwestie van zelfbehoud, de uitoefening te kunnen controleeren en overtreders te straffen. Dit leidde tot het opnemen van bepalingen in de vriendschaps- en handelsovereenkomsten, waarbij vorsten en volken zich onder een meer of minder streng toezicht van de Compagnie stelden. Enkele voorbeelden mogen dit toelichten. Indien de vorst van Solor brieven van Ternate ontvangt, moeten die, volgens het contract van 1613 „geëxamineert ende gevisiteerdt worden door den Capiteyn", dat is het hoofd van de Hollandsche versterking op Solor. De Lonthoreezen verbinden zich in 1618, hun noten uitsluitend aan de Compagnie te leveren; zij moeten die aan 't Nederlandsche kasteel op Neira komen

brengen en beloven, alleen goede kwaliteit te zullen leveren; „ende so contrarie bevonden wordt, sall den commies deselve in arrest mogen houden." Leveren zij onzuivere foelie, dan zullen ze gedwongen worden die zelf te sorteeren, maar als zooiets een tweede maal voorkomt, „sall men all sulcke goedt datelijck verbranden." Dit betreft menschen, die niet onder 's Compagnies souvereiniteit stonden!

Talrijk zijn de bepalingen, die de „vrinden" verbieden naar bepaalde eilanden te varen; die voor zeevarenden een door de Compagnie afgegeven pas eischen; die het dragen van wapenen verbieden, etc.

Het is niet wel mogelijk, voor dergelijke verhoudingen één passenden naam te vinden, mede door de vele gradueele verschillen van bemoeienis. Een enkele maal zou men willen spreken van 's Compagnies suzereiniteit; elders zou het wellicht beter zijn van haar invloedssfeer te spreken. Meermalen komt het voor, dat in den loop der jaren een dergelijke semi-souvereine verhouding, uiterst geleidelijk, automatisch in souvereiniteit overgaat. Het trekken van een grens blijft altijd min of meer subjectief.

Op de kaarten uit den Compagniestijd zullen op verschillende wijzen worden aangegeven:

1°. gebieden, waar de Compagnie — d. z. de Staten-Generaal — souvereine rechten heeft.

2°. gebieden, waar zij semi-souvereine macht uitoefent.

3°. plaatsen, waar zij, buiten de hiervóór genoemde gebieden, vaste factorijen heeft gevestigd.

Kaart: *De Koloniën, blad 2*, geeft den toestand in den Archipel en het Maleische schiereiland weer op het einde van 1619. Door de verovering van Jacatra en de stichting van een generaal rendez-vous, is een geschikt rustpunt ontstaan.

I. AMBOINA

Als eerste Nederlanders kwamen begin 1599 Van Warwijck en Jacob van Heemskerck met vier schepen uit de vloot van Jacob van Neck op Ambon aan. Zij knoopten 3 Maart van dat jaar betrekkingen aan met den Capitan-Hitoe en kregen verlof een huis in te richten [1]). Er waren op dat oogenblik weinig nagelen. 18 Mei vertrokken de Hollanders in vriendschap.

De Jonge, *Opkomst* II, blz. 207—208.

[1]) Hitoe is het Noordelijke schiereiland van Ambon (het Zuidelijke heet Leitimor); het had een eigen koning, van wien evenwel zoo goed als nimmer gesproken wordt. Wel treedt herhaaldelijk de kapitein-Hitoe, een soort Rijksbestuurder, op den voorgrond. Bij de komst der Hollanders stond Hitoe nominaal onder opperhoogheid van den sultan van Ternate.

In September 1600 kwam de admiraal Steven van der Haghen met een zijner schepen voor Ambon; de bewoners vroegen hem hulp, om de Portugeezen te verdrijven. V. d. Haghen ging daarop in, maar bereikte zijn doel niet. Wel sloot hij een contract met de Hitoeëezen; om hen toch zooveel mogelijk te beschermen, bouwde hij een versterking, het *Kasteel van Verre* — door de Amboneezen *Kotta Warwijck* genaamd — en liet er eenige bezetting achter. De Hitoeëezen beloofden o. a. al hun nagelen alleen aan de Nederlanders te zullen verkoopen.

HEERES, *Corpus Dipl.*, blz. 12—13, no. V.

2 Januari 1601 kwam daarop Cornelis van Eemskerck met twee schepen van de Oude Compagnie voor Ambon aan. Hij bleef daar geruimen tijd, verdreef op verzoek der Hitoeëezen een Portugeesche flottilje van voor 't plaatsje *Asiloeloe* en sloot 9 Juni een vriendschapsverdrag met hen. Op Hitoe en het Noordelijker gelegen *Mamala* mocht hij een huis inrichten. Bij zijn vertrek lichtte hij het garnizoentje uit het Kasteel van Verre, omdat hij begreep, dat het tegen een krachtigen aanval der Portugeezen toch niet bestand zou zijn.

DE JONGE, *Opkomst*, blz. II,237,238; HEERES, *Corpus Dipl.*, blz.13—14, no.VI.

Ook na de lichting van het garnizoen werden Nederlandsche schepen er welwillend ontvangen. In 1602 namen de Portugeezen daar wraak over en teisterden de kusten van Ambon; ook in de volgende jaren terroriseerden zij de bevolking. Ambonsche gezanten begaven zich naar Bantam en verzochten den daar aanwezigen Steven van der Haghen steun tegen de Portugeezen. De admiraal voer daarop met negen schepen naar Ambon; 23 Februari 1605 verkreeg hij bij verdrag het Portugeesche fort op Lei-timor en sloot daarna een contract met de hoofden van Hitoe. Bij deze belangrijke overeenkomst verklaren zoowel de genoemde hoofden, als die van „alle de steden, daer omtrent gelegen" dat zij de redding van hun land aan de Hollanders te danken hebben, „om welke weldaet wy, capitein-Hitoe ende alle de hooffden van Hitoe ende d'omleggende steden belooven ende sweeren, de Staten-Generaell van de Vereenigde Nederlanden, Zijn Princelycke Excellentie ende de Gouverneur van Amboyna gehou en getrouw [te] zijn, zoolang als wy leven" [1]).

Men belooft verder elkaars godsdienst te zullen eerbiedigen, terwijl het nagelenmonopolie voor de Compagnie natuurlijk hernieuwd wordt. Van der Haghen legde nu een behoorlijke bezetting in het *Victoria* gedoopte kasteel op Lei-timor.

---

1) Gelijk is opgemerkt, stonden die van Hitoe nominaal onder de opperhoogheid van Ternate, welks sultan dan ook jaren daarna nog aanspraken als souverein van Hitoe deed gelden. Zelfs heeft de Compagnie, bij geschillen met dien vorst, later die rechten nog wel erkend, maar alweer slechts nominaal. De facto moet ook Hitoe sedert 1605 als Nederlandsch gebied worden beschouwd. Zie ook VALENTIJN, *Ambonsche Zaaken*, blz. 29 en 30.

Nog dezelfde maand sloot van der Haghen een contract met de bewoners van *Oma* of *Haroekoe*, die tot dusver de zijde van de Portugeezen hadden gehouden, waarbij zij zich eveneens onder de souvereiniteit van Prins Maurits en de Staten-Generaal stellen.

1 April 1605 vertrok V. d. Haghen. na Frederik de Houtman als eerste Nederl. Gouverneur van Ambon te hebben geinstalleerd. 3 Maart te voren hadden een aantal op Ambon wonende Portugeezen zich onder bescherming van het Nederl. kasteel gesteld en den eed van trouw aan de Compagnie gedaan.

De Jonge, *Opkomst* III, blz. 35—36; Heeres, *Corpus Dipl.*, blz 31—46, nos. XIV—XVI.

Met bovenstaand contract is feitelijk, op vredelievende wijze, de souvereiniteit van de Compagnie — d. i. van de Staten-Generaal — over de Ambonsche eilanden gevestigd.

Bij latere contracten werd een en ander nog nader omschreven, vooral toen onderhandelingen met Spanje over vrede of bestand gehouden werden. Ook omliggende plaatsen en eilanden, in 't bijzonder op de Zuidkust van Ceram, sloten zich voor en na bij de Compagnie aan en verklaarden zich tot vazallen van den „Coninck van Hollandt". Men vindt die contracten in Heeres *Corpus Diplomaticum* onder de nos. XXVI, waarbij de Houtman de contracten met de hoofden op Haroekoe (= Oma) hernieuwt en nader omschrijft; XXVII, waarbij dezelfde Gouverneur *Roemakay*, op de Zuidkust van Ceram, onder Nederlandsche souvereiniteit aanneemt; XXIX, een hernieuwing met die van Hitoe; XXXII een vriendschapsovereenkomst tusschen den vice-admiraal Hoen, De Houtman, Capitan-Hitoe en de op Zuid-Ceram gelegen plaatsen *Loehoe*, *Cambello* en *Lessidy*, welke onder oppergezag van den sultan van Ternate stonden. (Uit een brief van Steven van der Haghen, afgedrukt door Tiele, *Bouwstoffen* I, blz. 206 e. v., blijkt, dat de Compagnie op Cambello een fortje had [1]); LIII, waarbij op aandrang van den tactvollen V. d. Haghen moeilijkheden tusschen eenige Ambonsche negorijen en den Gouverneur Adriaen Block Martensz, uit den weg geruimd werden; LV, een verdrag, naar aanleiding van Block's bemiddeling in de oneenigheden tusschen de hoofden der *Oeliassers* en een aantal negorijen op Zuid-Ceram, waarbij een vijftal der laatste, met name *Hatesily* (*Hatoe Sili*), *Aissouly* (*Hatoe Soewa*?), *Macarica* (Makariki), *Amahei* en *Sa(v)oucou* verklaren, „datse mede zijn onderdanen van 't Casteel [2])" en zich onder vasaliteit van den „Coninck van Hollandt" plaatsen; zij krijgen elk een Hollandsche vlag.

[1]) Vgl. ook Heeres, *Corpus*, blz. 145.

[2]) Met dit casteel wordt het kasteel Victoria op Ambon bedoeld.

II. DE BANDA-EILANDEN

3 Maart 1599 waren Van Warwijck en Heemskerck op Ambon aangekomen (zie aldaar). Na enkele dagen vertrok de laatste met twee schepen naar de Banda-eilanden en ankerde 15 Maart voor *Ortatan*, aan de Noordkust van *Lonthor* (= Groot Banda). Drie dagen later sloot hij een contract met den sjahbandar, deed een volle lading versche muskaatnoten, foelie etc. op, en vestigde twee kantoren. Het eerste werd ingericht op *Neira* en kwam onder leiding van Augustijn Stalpaert; het tweede was op Lonthor (*Ortatan*) gevestigd en had als hoofd Adriaen Venne (Veen). 1 Juli vertrok Heemskerck met volle lading.

De Jonge, *Opkomst* etc. II, blz. 208—209 en 425 e.v.; Heeres, *Corpus Dipl.* blz. 11—12, no. IV.

Nog geen jaar na Heemskerck's vertrek, 23 Mei 1600, kwamen 2 schepen uit de eerste vloot van Van der Haghen op de reede van Banda, waar zij lading bekwamen. Bij hun vertrek, 14 September d.a. v., bleven Stalpaert en Veen in hun kantoren achter, hoewel reeds te voren Javanen (door Portugeezen opgezet) met een groote vloot getracht hadden, hen te verjagen.

De Jonge, *Opkomst* II, blz. 228—229; 463—465.

Twee schepen uit de vloot van Wolphert Harmensz. waren in Febr. 1602 voor Banda aangekomen; eenigen tijd later kwam de admiraal zelf met twee jachten er bij. Veen was er nog gevestigd en Harmensz. kreeg lading voor twee schepen en één jacht. Bovendien sloot hij 23 Mei 1602 een belangrijk contract met Neira en Lonthor, en 17 Juni d. a. v. met *Poeloe Ai*, waarbij toestemming werd gegeven een kantoor te bouwen op Poeloe Ai. Men zou elkaar beschermen tegen Javanen en Portugeezen, elkanders godsdienst niet hinderen, terwijl de Bandaneezen hun producten uitsluitend aan de Nederlanders zouden verkoopen.

De Jonge, *Opkomst* II, blz. 263—264; Heeres, *Corpus Dipl.*, blz. 23—26, nos. X en XI.

Ondanks dit verdrag rezen er na eenigen tijd toch moeilijkheden over den godsdienst, toen enkele Nederlanders den Islam hadden aangenomen. In Maart 1605 kreeg Steven van der Haghen, toen te Ambon zijnde, (zie aldaar) bericht, dat enkele Nederlanders op Banda vermoord waren en het hoofd van het Nederlandsche kantoor was gevlucht. Hij zeilde nu naar Banda, legde de geschillen bij, en sloot 13 Juli 1605 een contract met de hoofden van *Neira*, van *Poeloe Ai*, *Poeloe Run* en *Rosengain*, en van een aantal plaatsen op *Lonthor* (echter niet alle; o. a. Lonthor zelf niet). De eerste bepaling stelde nauwkeurig vast, dat elk zijn godsdienst kon uitoefenen zonder „den anderen een quadt herdt toe te dragen". De bepalingen van wederzijdsche bescherming en vriendschap bleven gehandhaafd, evenals het specerijenmonopolie der Hollanders. Dezen

behielden hun huizen te Neira, Ortatan en *Celammon* of *Salamme* (Noordkust van Lonthor).

HEERES, *Corpus Dipl.*, blz. 36—41, no. XVII.

Eenigen tijd ging nu alles goed; vice-admiraal Adriaen Martensz, uit de vloot van Van Caerden, verkreeg in den loop van 1608 lading voor 4 schepen. (DE JONGE, *Opkomst* III, blz. 65 en 68). Met het oog op het naderend Bestand droegen de Bewindhebbers aan den in December 1607 uit Nederland vertrekkenden admiraal Verhoeff op, zooveel mogelijk op de belangrijkste eilanden „eenich fort" op te richten, speciaal op Banda en de Molukken, „het principale wit, waarnaer wy schieten", en die hij moest trachten „met tractaet ofte met geweld" aan de Compagnie te verbinden. April 1609 kwam Verhoeff op Banda aan; de bevolking wilde van geen fort weten, maar Verhoeff hield voet bij stuk en, bevreesd voor zijn groote macht, stemden de Bandaneezen met tegenzin toe.

Terwijl men reeds met den bouw bezig was, noodigden de hoofden Verhoeff en zijn raad tot een bespreking op Neira uit, waarbij dezen verraderlijk werden overvallen en ten getale van 30 vermoord. Ook de in de loge op Lonthor verblijvende Nederlanders werden omgebracht. Simon Janszoon Hoen, Verhoeff's opvolger, nam wraak; hij veroverde het geheele eiland Neira, voltooide het fort aldaar (kasteel *Nassau*) en sloot 10 Augustus 1609 een contract. Neira „met de wapenen geconquesteert" zou „eeuwelijck en erffelijck" aan de Staten-Generaal, prins Maurits en de Compagnie behooren. Voor de andere eilanden wordt het Nederlandsche monopolie van noten en foelie, onder zeer strenge bepalingen, vastgesteld. Zoo moeten alle bewoners hun noten aan 't kasteel Nassau brengen; wel mogen ze de zee bevaren en handelen, maar moeten van een Nederlandschen pas voorzien zijn en mogen in geen geval specerijen vervoeren.

DE JONGE, *Opkomst* III, blz. 94—101 en 307—321. HEERES, *Corpus Dipl.*, blz. 66—69, no. XXX.

De harde bepalingen van het contract verbitterden de Bandaneezen, die er zich aan onttrokken en in verzet kwamen. Begin 1611 kwam de Gouverneur-Generaal Both op Neira; hij liet op den berg boven 't kasteel Nassau het fort *Belgica* aanleggen. Zijn vredesvoorstellen werden door de Bandaneezen beantwoord met den eisch, om eerst Neira te ontruimen en Both kon verder niets bereiken.

In 1614 kwam de nieuwe G.G., Gerard Reynst, in Indië aan, die o. m. in opdracht had, krachtiger in de Banda-eilanden op te treden; in Maart 1615 kwam hij op Neira aan en kon zich persoonlijk overtuigen van den handel tusschen Bandaneezen en Engelschen. De laatsten hadden een kantoor op *Poeloe Ai*; Reynst landde op dit eiland, verwoestte dit kantoor en nam een versterking, maar moest ten slotte toch wijken,

toen de Bandaneezen, geholpen door de Engelschen, hem van een hooger punt bedreigden.

In Maart 1616 kwam Jan Dirkszoon 't Lam met een eskader voor Neira en trok weldra naar Poeloe Ai. Vier Engelsche schepen, die daar lagen, vertrokken, en met weinig moeite nam 't Lam het heele eiland in bezit. De Lonthoreezen boden nu vrede aan, en met hen werd 3 Mei voor de zooveelste maal een contract gesloten, waar de Bandaneezen — alle eilanden waren vertegenwoordigd — afzagen van alle pretenties op Neira en Ai. Alle oude bepalingen werden bevestigd; bij bezoeken aan Neira en Ai was het dragen van wapenen verboden. Op Ai bezetten de Nederlanders het fort *Revenge*, wat niet belette, dat de Engelschen er nog geregeld kwamen.

TIELE, *Bouwstoffen* I, blz. VIII—IX, XV—XVI, XXIII—XXV, 144 e.v. HEERES, *Corpus Dipl.*, blz. 122—124, no. LI.

Spoedig braken de vijandelijkheden weer uit, onder invloed mede van de Engelschen, die met de bewoners van *Run* (*Roen*) op goeden voet stonden. Laurens Reaal sloot nu 30 April 1617 een nieuw verdrag, vrijwel gelijk aan het vorige, dat echter slechts geteekend werd door die van Rosengain en Lonthor (Groot Banda), benevens een aantal naar deze eilanden uitgeweken bewoners van Neira en Ai. Die van Run teekenden het niet.

TIELE, *Bouwstoffen* I, blz. XXIX—XXXI. HEERES, *Corpus Dipl.*, blz. 127—130, no. LIV.

In Maart 1618 was Reaal weer op Banda terug. Nieuwe oneenigheden over de muskaatlevering waren uitgebroken met de Lonthoreezen. Een poging om Lonthor te veroveren, mislukte. Een vernieuwing van het vredescontract kon slechts tot stand komen met een deel der negorijen op Lonthor, nml. *Salamme*, *Wayer* en *Dender*. Bij het verdrag van 1619 tusschen de Engelsche en Nederlandsche Compagnieën bleef de eerste in het bezit van Poeloe Run.

HEERES, *Corpus Dipl.*, blz. 133—135, no. LVII.

Ten slotte een opmerking. Het zal misschien de aandacht trekken, dat in geen enkel contract of bespreking het dicht naast Neira gelegen eiland *Goenoeng Api* wordt genoemd. De reden is, dat dit, geheel uit een werkenden vulkaan bestaande eiland, zoo goed als onbewoond was en voor bebouwing ongeschikt. 16 Maart 1615 had een zoo hevige uitbarsting plaats, dat op geheel Neira vrijwel alle boomen vernield werden.

TIELE, *Bouwstoffen* I, blz. 149 en *Tijdschrift Kon. Instituut* 2 (1854), blz. 385.

III. JAKATRA

De verovering van Jakatra behoort tot de meest bekende episoden uit de geschiedenis der Oostindische Compagnie. We kunnen hier ge-

reedelijk volstaan met een kort overzicht, gevolgd door een verwijzing naar de voornaamste bronnen.

De ongunstige verhoudingen te Bantam en de slechte gezondheidstoestand aldaar hadden reeds vroeg de aandacht der Compagniesdienaren op Jakatra doen vestigen. Cornelis Matelieff had al gewezen op het belang van deze plaats, en Jacques l'Hermite, hoofd van het Bantamsch kantoor, sloot in November 1610 een contract met den pangéran van Jakatra, een leenvorst van den Bantamschen sultan. In Januari 1611 kwam Both op Jakatra aan en bevestigde het door l'Hermite gesloten verdrag. De Nederlanders mochten vrij handelen en een steenen huis bouwen in het „Chinees quartier", waartegenover zij de Jakatranen moesten beschermen tegen Spanjaarden en Portugeezen. 21 December 1614 vulde Gerard Reynst dit verdrag aan met nadere omschrijvingen der te betalen tollen. De opperkoopman Jacob Breetvelt wist 8 October 1616, op aansporen van Coen, die toen als Directeur-generaal op Bantam zat, een groot stuk grond aan de rivier te krijgen, welke „hof" door een pagger mocht worden omringd. Wegens de steeds meer gespannen verhouding met de Bantammers en Engelschen, welke laatsten ook een loge te Jakatra hadden gebouwd, besloot Coen, 22 October 1618, de Nederlandsche loge aldaar te versterken om haar „tegen alle geweld in volkomen defensie te brengen." Kort daarop brak de openlijke strijd met de Engelschen uit; dezen beklaagden zich over het optreden der Hollanders in de Molukken en Banda, en de Hollanders eischten teruggave van een door de Engelschen bij Bantam genomen schip: De zwarte Leeuw.

Na met een Engelsche overmacht in de baai van Jakatra slaags te zijn geweest, trok Coen 3 Januari 1619 naar Ambon, om versterking te halen. De commandant van het fort, Pieter van den Broecke, benauwd door Engelschen en Jakatranen, liet zich verleiden om met de laatsten in onderhandeling te treden; hij liep in den val en werd met enkele landgenooten gevangen genomen. Zijn opvolger, Pieter van Raay, sloot 1 Februari 1619 een verdrag van overgave: fort en amunitie zouden aan de Engelschen komen; geld, koopmanschappen en juweelen aan den pangéran. De Engelschen beloofden de bezetting een goed uitgerust schip en een paspoort, om zich naar Koromandel te begeven. Bantam nam echter met dit verdrag geen genoegen: een Bantamsch leger trok naar Jakatra, de Engelschen trokken zich terug, de pangeran werd afgezet en V. d. Broecke met zijn medegevangenen naar Bantam gevoerd.

Van Raay was nu wel geneigd, zich aan de Bantammers over te geven, als hij redelijke voorwaarden kon bedingen; toen dit laatste niet lukte, besloot de bezetting 27 Februari het fort, zoo mogelijk, tot den terugkeer van Coen te behouden. 12 Maart gaf men het plechtig den naam Batavia.

10 Mei kwam een door Coen vooruitgezonden schip te Jakatra aan;

28 Mei was deze, inmiddels Gouverneur-Generaal geworden, er zelf met een krachtige vloot en nam den 30sten met weinig moeite de stad Jakatra in.

Reeds 7 Juni lag Coen met de geheele vloot voor Bantam en kreeg binnen 24 uur de Nederlandsche gevangenen vrij.

Het gebied van Jakatra, met den zwaarde veroverd, stond van nu af onder de Compagnie; Heeren-XVII aanvaardden het „in vollen eygendom" onder de souvereiniteit der Staten-Generaal. Wat echter onder het „gebied van Jakatra" verstaan moest worden, stond niet vast.

28 Maart 1620 benoemde Coen een baljuw van Batavia en stelde daarbij, geheel willekeurig, de grenzen van het voormalige „Coninckrijk Jacatra" vast: in 't Westen: Bantam; in 't Noorden: de eilanden in de baai; aan de Oostzijde: Cheribon; in 't Zuiden: de Oceaan.

DE JONGE, *Opkomst* I—IV passim. HEERES, *Corpus Diplomaticum*, nos. XXXVIII, XLIX, LII, LXI, LXII, LXIV. COLENBRANDER, *Koloniale Geschiedenis* II, blz. 104—114. DE HAAN, *Oud Batavia* I, blz. 1—40, en 42.

IV. DE MOLUKKEN

Wybrand van Warwijck, 8 Mei 1599 van Ambon verzeild (zie aldaar), kwam den 22sten d. a. v. tusschen Ternate en Tidore voor anker. De Ternatanen waren in oorlog met de Portugeezen; Warwijck sloot een overeenkomst met den sultan van Ternate over de levering van nagelen en liet er den koopman Frank van der Does met nog vijf man achter. 19 Augustus vertrok hij in vriendschap, na door den oorlog slechts een gedeeltelijke lading te hebben bekomen.

DE JONGE, *Opkomst* II, blz. 208 en 378.

Het duurde nu tot 1601, voor er weer Nederlandsche schepen kwamen; 2 Juni van dat jaar kwam Jacob van Neck met de schepen Amsterdam en Gouda voor anker; de sultan, Said, kwam met Van der Does bij den admiraal aan boord en was de Nederlanders zeer welgezind. Lading was er niet veel te krijgen, maar Van Neck deed een ernstige poging om de Portugeezen uit hun kasteel *Romi* of *Roem* op Tidore te verdrijven, waarin hij evenwel niet slaagde [1]). 21 July vertrok hij, maar liet 2 kooplieden en 4 bootsgezellen achter op Ternate.

DE JONGE, *Opkomst* II, blz. 242—243.

Het waren wederom twee schepen, onder Wolphert Harmensz, die 17 Februari 1602 voor Ternate aankwamen. Hij vond de factorij in goeden staat en de Nederlanders in „sonderlycke minne ende affectie" bij den koning. Daar de oogst nog niet rijp was, vertrok Harmensz. nu eerst naar de Banda-eilanden. Zelf kwam hij niet meer naar Ternate terug, maar twee zijner schepen, — zijn vloot telde er vijf — de Utrecht en de Wachter, bekwamen na eenigen tijd lading in Ternate.

DE JONGE, *Opkomst* II, blz. 263—265 en 533—534.

[1]) Van Neck verloor bij deze gelegenheid 3 vingers van de rechterhand.

De eerste vloot van de Vereenigde Oostindische Compagnie, in 1602 onder Van Warwijck uitgezonden, heeft één schip, de Zon, in 1604 Ternate laten aanloopen. Van meer belang was de tweede Compagniesvloot onder Van der Haghen en den vice-admiraal Cornelis Bastiaensz. Deze laatste verscheen 2 Mei 1605 met vijf schepen voor Tidore; volgens zijn opdracht begon hij den aanval op het Portugeesche fort *Romi* aldaar. Na zwaren strijd slaagde hij er in, geholpen door de Ternatanen, het kasteel te veroveren. Bastiaensz liet er een — veel te kleine — bezetting in. Na den val van hun kasteel op Tidore waren de Portugeezen eveneens van *Makjan* geweken en hier knoopte Bastiaensz. nu de eerste handelsbetrekkingen aan. De verstandhouding met Ternate was nu allerbest: „den Coninck met zijn ousten zoon beminnen onse Duytsen meer dan haer eygen natie...." 8 Juli vertrok Bastiaensz.

De Jonge, *Opkomst* III, blz. 23, 36—37 en 188 e.v.

Tegen den dringenden raad van den sultan van Ternate had Bastiaensz op beide eilanden een veel te geringe bezetting achtergelaten. Reeds in Maart 1606 kwam een vereenigde macht van Spanjaarden en Portugeezen, die niet alleen Tidore heroverde, maar zich ook meester maakte van het grootste deel van Ternate, w. o. de hoofdplaats *Gamalama*. De sultan van Ternate viel de Spanjaarden in handen en werd naar Manilla gevoerd; de bevolking met de grooten en den nieuw gekozen vorst Modafar, vluchtte naar *Gilolo* (*Halmahera*) en zond een gezant naar Bantam, om hulp aan de Nederlanders te vragen. 10 Maart 1607 kwam de admiraal Matelieff daartoe met acht schepen voor Ternate aan; hij kreeg echter weinig hulp van de bevolking, terwijl de Spanjaarden en Portugeezen zich op Gama-lama en Tidore zoo versterkt hadden, dat de admiraal geen heil in een aanval zag. Hij besloot toen aan de andere zijde van het eiland, nabij de nageltuinen, een Nederlandsch fort te bouwen, waarin hij, niet zonder moeite, slaagde. In Juni 1607 was dit fort, *Malayoe* geheeten, gereed [1]). Bij zijn vertrek liet Matelieff er een bezetting onder een Gouverneur, benevens eenige schepen achter, en sloot 26 Mei 1607 een contract met den sultan, waarbij hij, ook voor de toekomst, bescherming beloofde; „hiertegen sullen de Ternatanen d'Ed. Moog. Heeren Staten aennemen en kennen voor haeren beschermheer".

Geen der partijen zou zonder den ander vrede mogen sluiten met Spanjaarden of Tidoreezen. De Hollanders kregen het monopolie der nagelen.

De Jonge, *Opkomst* III, blz. 53—57 en 226—227. Heeres, *Corpus Dipl.*, blz. 50—53, no. XXII.

Drie dagen na het vertrek van Matelieff, 15 Juli, deden de Span-

[1]) Hoewel Wittert het fort Malayoe later omdoopte in Oranje, bleef de naam Malayoe — bij 't scheepsvolk Maleye — nog lang bestaan.

jaarden van Gama-lama en Tidore reeds een aanval op het nog onvoltooide nieuwe fort. Wel kon men met moeite dien aanval afslaan, maar de toestand bleef hachelijk. Twee der drie gestationeerde schepen gingen verloren; er was gebrek aan alles en tot overmaat van ramp arriveerde een Spaansche vloot van 6 goed toegeruste schepen uit Manilla. Gelukkig kwamen begin 1608 ook een tweetal Nederlandsche schepen, den 18den Mei gevolgd door een vloot onder Paulus van Caerden, die nu tien schepen tot zijn beschikking had. Hij veroverde 21 Juni het Spaansche fort bij *Tafasoha* (*Tafaco*) op Makjan, waarna de hoofden van dit eiland zich aan de Compagnie en den koning van Ternate onderwierpen. Het fort te Tafaco werd *Mauritius* gedoopt en kreeg tot commandant den kranigen Apollonius Scotte, die nog twee kleinere fortjes, te *Naffaquia* (*Gnofakia*) en *Tabellolle* (*Tabelolo*) bouwde. De drie forten kregen te samen een bezetting van 120 man.

De Jonge, *Opkomst* III, blz. 57, 65—66, 228—231, 268—269.

Terwijl van Caerden nog voor Makjan lag, had een geweldige zeebeving plaats, waardoor twee zijner schepen verongelukten; kort daarop verliet hij tijdelijk de Moluksche zeeën en keerde in Augustus met slechts twee schepen terug. Toen hij met een klein jachtje een verkenning aan de kust van Gilolo deed, werd hij 17 September door twee Spaansche galeyen overvallen en gevangen naar Gama-lama gevoerd — hij bleef hier tot 1610 — Aan het feit, dat de Spanjaarden in deze jaren ook slecht toegerust waren, is het te danken, dat na van Caerdens gevangenneming de Nederlandsche invloed op Makjan en een deel van Ternate bleef bestaan. Einde 1608 kwam Jacob de Bitter met drie schepen ter versterking; 22 Juni arriveerde de vice-admiraal Wittert met nog vier schepen. Hij bezette het eilandje *Moti(r)*, en sloot een nieuw verdrag met den sultan van Ternate. Het met Matelieff gesloten contract werd bevestigd en uitgebreid. De Nederlanders beloven steun en bescherming tegen Spanjaarden en Portugeezen; de Ternatanen geven „de maght over in handen van de Hollanders en Zeelanders; voorts bekennen wy, dat de Hollanders, Zeelanders een schutsell [zijn], die ons beschermen". Het verdrag gold voor *Ternate, Makjan, Motir, Soela, Cambelo, Loehoe, Boeroe, Manipa, Celebes*(!), *Majoe, Tifore* [1], *Tagoelandang* [2], *Sangi, Menado, Moro* [3], *Lolola* en andere negorijen op Djilolo. Behalve Ternate met omliggende eilandjes en enkele plaatsen op Ceram en Djilolo waren echter de gezagsrechten van Ternate op de genoemde plaatsen maar fictief.

De Jonge, *Opkomst* III, blz. 66—67, 93—94, 103, 324—327. Heeres, *Corpus Dipl.*, blz. 61—65, no. XXVIII.

---

[1]) Majoe en Tifore zijn kleine eilandjes in de Zuid-Chineesche zee, tusschen de Minahassa en Halmahera.

[2]) In de Sanggi- en Talaud-groep.

[3]) Moro = Morotai, eiland ten N. O. van Halmahera.

22 September vertrok Wittert met zijn vloot naar Manilla om de Spanjaarden afbreuk te doen; één dag na zijn vertrek kwam weer een Nederlandsche vloot te Ternate aan, onder Hoen (zie Ambon). Deze legde een tweede Nederlandsch fort op Ternate aan, te *Tacomi*, voortaan *Willemstad* genaamd. 25 November 1609 tastte hij het Spaansch-Portugeesche fort op *Batjan* aan, waarvan de gansche bezetting gevangen genomen werd.

De gewonnen versterking werd uitgebreid, kreeg den naam *Barneveld*, en kwam onder bevel van Van der Dussen. 10 December 1609 volgde nu een overeenkomst tusschen de Compagnie en Ternate eenerzijds en Batjan anderzijds; men sloot een of- en defensief verbond en de Compagnie kreeg het monopolie in nagelen [1]).

De Jonge, *Opkomst* III, blz. 103—105, 328—334. Heeres, *Corpus Dipl.*, blz. 75—78, no. XXXIV.

Weer brak nu een ongelukkige tijd voor de Hollanders in de Molukken aan. Een aanval van Hoen op Tidore mislukte; 12 Januari 1610 overleed hij, waarschijnlijk door vergif. Nu er geen leider was, traden de hoofden der verschillende versterkingen zonder onderling contact op.

Van Caerden, bij een uitwisseling van gevangenen vrijgekomen, werd tot algemeen Gouverneur der Molukken benoemd, maar reeds 15 Juli 1610 viel hij andermaal den Spanjaarden in handen, die hem nu naar Manilla voerden. Oneenigheden in het Ternataansche vorstenhuis, veroorzaakt door de woeste gedragingen van den jeugdigen koning Modafar, en waarbij zich een oppositiepartij vormde, die steun bij de Spanjaarden zocht, vermeerderden de verwarring. Tevens bleek, dat een nakoming van het Twaalfjarig Bestand in Indië niet in de bedoeling der Spanjaarden lag. Te midden van deze moeilijkheden sloot Adriaen Corsen, hoofd van Willemstad, 26 Maart 1611 een vriendschapsverbond met *Saboegoe* (= Sawoe op Halmahera), *Touchwane* en *Talo* (? waarschijnlijk ook negorijen op Halmaheira).

De Jonge, *Opkomst* III, blz. 105—107, 383. Heeres, *Corpus Dipl.*, blz. 92—94, no. XXXIX.

In September 1611 kwam Pieter Both, de eerste Gouverneur-Generaal, met een kleine vloot in de Molukken aan; toen hem bleek, dat de Spanjaarden het bestand niet wilden erkennen, trachtte hij de positie der Nederlanders zooveel mogelijk te versterken en sloot daartoe o.m. 2 December 1612 een nader contract met den vorst van Batjan.

Heeres, *Corpus Dipl.*, blz. 99—100, no. XLII.

6 Januari 1613 bevestigde hij mede de overeenkomst met Makjan, waarbij de hoofden van dit eiland bezwoeren de Heeren Staten, Prins

[1]) Evenals Makjan en Motir kwam nu ook Batjan onder een soort con-souvereiniteit van Ternate en de Compagnie.

Maurits, de Compagnie, benevens den koning van Ternate „in alles gehou ende getrouw te zijn". Both had intusschen meer schepen verzameld en maakte zich in dezelfde maand meester van de Spaansche versterking *Marieko* op Tidore.

HEERES, *Corpus Dipl.*, blz. 108—110 no. XLV. TIELE, *Bouwstoffen*, I, blz. IX.

Ook met Ternate zelf regelde Both de verhouding opnieuw, bij een contract van 4 Maart 1613. De bedoeling hiervan was vooral, moeilijkheden bij wederzijdsche propaganda van godsdienst te voorkomen.

HEERES, *Corpus Dipl.*, blz. 110—112, no. XLVI.

Eenige dagen na dit contract ging Both naar Ambon. Toen hij daar een aantal schepen aantrof, keerde hij, daarmede versterkt, naar de Molukken terug. Op een dier zes nieuwe schepen bevond zich Jan Pieterszoon Coen. Geholpen door de Ternatanen en 50 Japanners, tastte Both het oude Portugeesche fort *Romi*, op Tidore, thans door de Spanjaarden bezet, aan. Het werd genomen, maar daar de Tidoreezen en Spanjaarden de bergwegen versterkt hadden, zag hij, na eenige verliezen, van verdere verovering af. Intusschen sloot hij een verbond met *Saboegoe* (*Sawoe*), aan de Westkust van Halmahera, in welke plaats een Spaansche bezetting gelegen had, die echter door Both's optreden op Tidore opgeheven was. Het fort werd nu door de Nederlanders bezet.

HEERES, *Corpus Dipl.*, blz. 112—115, no. XLVII. TIELE, *Bouwstoffen* I, blz. XI, XII, 28—33, 49—57.

Na Both's vertrek bleef Dr. Laurens Reaal langen tijd hoofd in de Molukken. Daar zoowel de Nederlanders als de Spanjaarden gebrek aan soldaten hadden, veranderde de status quo niet. Het bleek echter herhaaldelijk, dat de stemming der Ternatanen jegens de Hollanders geleidelijk minder gunstig werd, wat zijn oorzaak vond in de politiek der Bewindhebbers, die alle Inlandsche handel en vaart in de Molukken verboden. De bevolking had daardoor zelfs meermalen gebrek aan sago en andere noodzakelijke levensbehoeften. In 1617 smeedden eenige Ternatanen een plan, om zich van Malayoe meester te maken en traden zelfs in onderhandeling met hun aartsvijanden, de Tidoreezen. Weldenkende mannen als Steven van der Haghen, waarschuwden tegen die funeste politiek; „'t selve can men wel doen, maer met wat recht?" Hun stem was echter vergeefsch, vooral toen Coen het Gouverneur-Generaalschap had aanvaard en met de instructies van Bewindhebbers accoord ging. Moeilijkheden zouden dan ook op den duur niet uitblijven, maar het zou nog geruimen tijd duren, voor het tot een uitbarsting kwam.

TIELE, *Bouwstoffen* I, blz. XVI—XVII, XXV—XXVI, XXXIII—XXXV, 103—104, 132—141, 214—215.

V. DE SOLOR- EN TIMOR-EILANDEN

9 November 1612 zond Pieter Both het hoofd van Makjan, den Raad van Indië Apollonius Scotte, met het schip Vere naar den *Solor-archipel*. Bij zijn instructie als Gouverneur-Generaal was Both o.m. opgedragen „op den profytelycken handel van 't sandelhout, op Timor en Solor vallende, order te stellen". Dit welriekende hout, in 't bijzonder als ruilmiddel met de Chineezen van de hoogste waarde, groeide hoofdzakelijk op Timor, maar de kortste koers naar dit eiland liep langs of door den Solor-archipel, en daar hadden de Portugeezen het sterke *Fort Henricus* bezet, waarmede zij die vaart beheerschten. Via *Boeton*, met welks vorst Scotte een vriendschapsverdrag sloot, trok hij naar Solor, o.a. een aantal Ternatanen meenemende. 17 Januari 1613 lag hij voor 't Portugeesche kasteel, maar eerst nadat hij eenige malen versterking had gekregen, gaven de Portugeezen zich 20 April over, met al hun koopmanschappen, kanonnen en amunitie. Uit het kasteel trokken wel duizend menschen, w.o. 7 monniken. Met de bewoners van *Lamakare*, *Lamahale*, *Trong*, *Adoenare* en *Servetty* (= *Serbetta*, een eilandje bij Flores) sloot Scotte nu een contract, waarbij o.m. de suzereiniteit van Ternate over Solor geconstateerd werd.

Tijdens de belegering van het kasteel had Scotte — 7 February 1613 — het jacht De halve Maan en een veroverd galjoot onder Willem Jacobsz. naar Timor gezonden. Deze had een Portugeesche bezetting verstrooid, 13 man gevangen genomen en een schip met 250 baren sandelhout buit gemaakt. Bovendien had hij betrekkingen aangeknoopt met den radja van *Coupan* (*Koepang*) en een handelscontract gesloten met die van *Amanoebang*. Ook de bewoners van *Endeh* (Flores) en van 't eilandje *Galian*(?) sloten een vriendschapsovereenkomst met Scotte.

Na op de Soloreilanden alles geregeld te hebben, trok de laatste nu zelf met twee schepen naar Timor, waar hij eveneens overeenkomsten sloot met de radja's van *Mena* en *Asson* (Noordkust) [1]).

Both achtte de bezetting van Solor van zeer groot belang. „Estimeere 't selve meer waerdich te wesen als geheel Tidoor"; Van der Haghen daarentegen achtte alles verloren moeite en kosten.

TIELE, *Bouwstoffen* I, blz. IX—X, 12—20, 33. HEERES, *Corpus Dipl.*, blz. 138—142, no. LIX.

Het kasteel op Solor bleef nu het centrum van den vrij belangrijken handel op Timor. Adriaen van der Velde, Scotte's opvolger, kreeg in 1614 den titel van Gouverneur van Solor en dependentiën. Hij onderhield de bestaande betrekkingen en knoopte nieuwe aan met *Amenato* en *Amenisse*, beide in 't landschap Batomian aan de Zuidkust van Ti-

---

[1]) Scotte vertrok kort daarop naar Jakatra, waar hij 25 November bij het baden in de rivier jammerlijk verdronk.

mor, en met *Silvan* aan de Noordkust. Veel tegenwerking ondervond hij van de Portugeezen, die zich, in strijd met de bepalingen, bij de overgave van Henricus bezworen, op *Larantoeka* (Flores) gevestigd hadden. Bij een strijd met die van *Karmang* op *Adoenare*, door de Portugeezen opgestookt, sneuvelde Van der Velde in 1614. Kort voor zijn dood had hij aan Both geschreven: „Alhoewel deese eylanden van Soolor gheen vruchten voort en brengen, sijn nochtans deselve hoochnoodich beset en bewaert tot versekeringhe van den Tymorschen handel". Desondanks besloot Both's opvolger, Gerard Reynst, in 1615 het fort op Solor te slechten. Hij meende, dat de handel op Timor best in stand kon worden gehouden zonder de dure bezetting op Solor. Het gevolg was, dat de Portugeezen zich meer gingen roeren; de radja van Amanoebang leverde in 1615 slechts de helft van de hoeveelheid sandelhout, waartoe hij zich verplicht had en trad hoogst aanmatigend op tegen de Nederlandsche kooplieden. Crijn van Raemborch, opvolger van Van der Velde, wist de oneenigheden bij te leggen en sloot 15 Maart 1616 een nieuw verdrag met den vorst.

Tiele, *Bouwstoffen* I, XXIII, blz. 80—101; Heeres, *Corpus Dipl.*, blz. 119—121, no. L.

Ook na het slechten van het fort bleven de betrekkingen met de Soloreezen voortduren; dezen hadden veel te lijden van de Portugeezen, zoodat ze meest „veltvluchtig" leefden. Bij een bezoek van enkele Nederlandsche schepen in 1617 verzochten ze dringend om assistentie, waarna, in opdracht van Coen, voorloopig een zestal Nederlanders op Solor geposteerd werden. Kort daarop zonden de Soloreezen den zoon van hun Sengadji met een groote „swite" naar Jakatra, waar ze bij Coen aandrongen weer een bolwerk op Solor te leggen. Bij resolutie van den Raad van Jakatra op ultimo Juni 1618, werd daartoe besloten. Een schip bracht 25 man en 12 kanonnen over en met kracht nam men nu den bouw van een nieuw kasteel, op de plaats van het oude en eveneens Henricus genaamd, ter hand[1]). Een poging van Van Raemburch, om de Portugeezen uit Larantoeka op Flores te verdrijven, mislukte.

Tijdens de aanwezigheid der Solorsche hoofden in Jakatra had Coen het verdrag van Scotte van 1613 bevestigd.

Colenbrander, *Brieven van Coen* I, blz. 261—262, 343—344, 570—572; II, blz. 42—43, 401—402, 427, 635 e. v.; III, blz. 438—439, 477. Heeres, *Corpus Dipl.*, blz. 138—142, no. LIX.

VI. KANTOREN OP ANDERE PLAATSEN

Behalve de forten en kantoren in de bovengenoemde gebieden, had de Compagnie op het eind van 1619 in den Archipel nog de volgende vaste kantoren: *Palembang, Djambi, Patani, Soekadana* en *Sambas*.

[1]) Op den duur beviel de Portugeesche naam Henricus de Nederlanders niet en zoo maakten ze er later Frederik Hendrik van.

Een zestal andere kantoren waren in de voorgaande jaren opgeheven.

1°. Dat te *Batoesawer* in Djohor, was in 1613 door de Atjehers, die met Djohor in strijd waren, bij de inname der stad geplunderd en verbrand. Het werd niet herbouwd, hoewel 's Compagnies schepen Djohor nog wel aandeden.

2°. Dat te *Grissee* was, eveneens in 1613, vernield, bij de inneming dier plaats door Mataram; het werd vervangen door een kantoor te *Japara*.

3°. Dat te *Makassar* was in 1615 opgeheven door de openlijke vijandschap tusschen Makassar en de Compagnie.

4°. Dat te *Atjeh* was in 1616 gelicht, „overmits de tyrannye ende het quaet tractement" van den sultan jegens de Nederlandsche kooplieden.

5°. Dat te *Japara* (zie boven onder 2°), werd in 1618 door Mataram verbrand.

6°. Dat te *Bantam*, welke plaats sedert de verovering van Jakatra door de Compagnie werd geblokkeerd, was verlaten.

Buiten den Archipel had de Compagnie in 1619 bovendien nog kantoren te *Suratte*, *Tegenapatnam*, *Tirepoplier*, *Palleacatta* (met het kasteel *Gelria*) *Petapoelie* (of *Nizapatnam*) en *Mazulipatnam*, alle in Voor-Indië; *Kandi* en *Koddiyarap* op Ceilon; *Ajodja* in Siam en *Hirado* (of *Firando*) in Japan. In Arabië had de Compagnie in 1619 nog geen vaste kantoren, maar in Juli 1618 hadden de Nederlanders toestemming gekregen „hare consuls ende coopluydens" te doen wonen in *Aden*, *Mocca*, *Shihir* en andere plaatsen van Yemen. [1])

Erratum. Ten onrechte zijn op de kaart van 1619 de plaatsen Grissee, Japara en Bantam (zie hierboven, nos. 2, 5 en 6) van een vlaggetje voorzien; zij hadden in dat jaar geen Compagnieskantoren meer.

[1]) Zie den tekst bij blad 4.

DE ARCHIPEL EN HET MALEISCHE SCHIEREILAND IN 1650

Deze kaart, no. 3, zal den toestand weergeven van den Archipel in 1650. Tusschen 1619 en 1650 is de Compagnie er in geslaagd, zich een belangrijke positie in Zuidoost-Azië te verwerven. Haar successen in deze jaren, met name tegen de Portugeezen op Ceilon en Malakka, hebben haar prestige aanmerkelijk doen toenemen, getuige de toenadering van haar beide buren en meest gevreesde vijanden op Java, Mataram en Bantam, die ten slotte, door het sluiten van vriendschapsverdragen, de mogendheid van de Compagnie erkennen.

Vasthoudend aan haar beginsel: wering van alle concurrenten, allereerst in den specerijenhandel, heeft zij, meermalen met niets ontziende middelen, inderdaad het leeuwenaandeel van dien handel voor zich weten te verkrijgen. Toch zijn het juist de specerij-gewesten, de „Oostersche kwartieren", die haar in deze jaren de meeste zorg verschaffen. De weinig toeschietelijke, zelfbewuste houding van Makassar, dat de „smokkelaars" in nagelen en noten een goeden afzet biedt en Portugeezen en andere Europeesche natiën boven de Compagnie bevoordeelt, is haar een voortdurende ergernis. Ook de ingewikkelde toestanden in de Molukken zelf maken het haar niet gemakkelijk. De Spanjaarden zitten nog steeds op Gama-lama, hun versterking op de Westkust van Ternate; met behulp van de, den Ternatanen vijandige, Tidoreezen, kunnen ze er zich met succes handhaven en weten nog steeds belangrijke hoeveelheden noten en nagelen te verkrijgen. De sultan van Ternate, bondgenoot van de Compagnie, vreest de Spanjaarden, maar is evenzeer huiverig de Nederlanders te zeer tegemoet te komen; hij speelt beide op zijn gebied gevestigde Europeesche machten tegen elkaar uit. Van eeuwen her hadden bovendien de Ternataansche sultans souvereiniteitsrechten op verschillende omliggende „nagelkwartieren" uitgeoefend, als Zuid-Ceram, Boeroe, zelfs Hitoe (Ambon) en de Oeliassers. In haar „schipperen" gaat de Compagnie nu noodgedwongen zóó ver, dat zij eenige malen des sultans souvereiniteit erkent over gebieden, waarover zijzelf, krachtens met de hoofden gesloten tractaten, die souvereiniteit verkregen had, indien zij daardoor dan maar het specerijen-monopolie verkrijgen kan. Bij het sluiten van overeenkomsten met gebiedshoofden op en om Ceram moet zij het doen voorkomen, alsof de Compagnie en

Ternate innige vrienden zijn, wier belangen en wenschen geheel samenvallen.

De kimelaha's (stadhouders) van Ternate op de omliggende eilanden gedragen zich bovendien als zelfstandige heerschers en storen zich niet aan de door hun sultan gesloten overeenkomsten. Uit alles blijkt trouwens, dat de macht dier sultans aan het tanen is, en het zal ten slotte zoo ver komen, dat zij den steun van de Compagnie tegen hun eigen grooten van noode hebben.

Maar ook in die gebieden, waar de Compagnie inderdaad de souvereine macht heeft, rijzen herhaaldelijk moeilijkheden door de lage prijzen, welke de menschen voor hun producten krijgen en de onmeedoogende wijze, waarop de Compagnie nakoming der contractueele verplichtingen eischt.

De positie der leidende ambtenaren van de Compagnie in deze streken is lang niet gemakkelijk; weinig minder moeilijk is het, 's Compagnies invloed en gebied in deze streken in kaart te brengen. Het komt, zooals beneden blijken zal, eenige malen voor, dat de Compagnie in duidelijke bewoordingen de bewoners van een gebied bij van weerszijden geteekend contract aanneemt als haar „gerechte vasallen ende subjecten" en dat zij kort daarop de souvereiniteit van Ternate over diezelfde subjecten erkent. Natuurlijk deed zij dit laatste slechts pro forma, om eenerzijds Ternate's sultan te vriend te houden en zich anderzijds, zoo noodig, van diens gezag te kunnen bedienen. Maar dit „pro forma" staat niet in de contracten opgenomen en in dergelijke gevallen zal men een keuze moeten doen uit tegenstrijdige gegevens. Het vaststellen, of de Compagnie in een bepaald deel der Oostersche kwartieren op zeker tijdstip souvereine, dan wel semi-souvereine rechten heeft, is in dergelijke gevallen altijd min of meer subjectief.

Voor de overige deelen van 's Compagnies handelsgebied doen zich dergelijke moeilijkheden niet, althans niet in die mate, voor.

I. DE BANDA-GROEP

Ondanks alle vroeger gesloten verdragen bleven de bewoners dezer eilanden — met name de Lonthoreezen — doorgaan, een belangrijk deel hunner noten en foelie aan concurrenten van de Compagnie te verkoopen.

Coen, door het tegen zijn zin gesloten verdrag van 1619 gedwongen met de Engelschen samen te werken, stelde in den Raad van Defensie voor, eens-voor-al een eind aan dergelijke overtredingen te maken. De Engelschen beweerden echter, geen schepen voor een krachtig optreden beschikbaar te hebben en zoo trok Coen er in Januari 1621 zonder hen heen, met een vloot van twaalf schepen. *Neira* en *Ai* waren toen reeds Compagniesgebied; *Run* was door de Engelschen bezet; *Rosengain* en

Lonthor onafhankelijk, maar een deel der kampongs tot uitsluitende levering aan de Compagnie verplicht. Zij smokkelden echter druk met Portugeezen, Engelschen, Makassaren en Javanen. Coen had, in Februari 1621, met zijn vloot voor *Neira* liggende, een onderhoud met de voornaamste hoofden van *Lonthor*; hij stelde den eisch, in alle voorname plaatsen een versterking te mogen bouwen, wat de hoofden weigerden. Toen ging hij tot geweld over. Een eerste landing mislukte; de tweede had succes. Tal van Lonthoreezen vluchtten naar het binnenland, waar zich velen van *Rosengain* bij hen voegden. In hun eerste radeloosheid stemden hun afgevaardigden toe in de zware eischen van Coen en sloten — Maart 1621 — een verdrag van onderwerping. Een groot deel der gevluchten weigerde echter, zich daaraan te onderwerpen. Die van *Run* — de Engelschen hadden dit eiland, kort na Coen's komst, verlaten en zich op het nabij gelegen *Nailaka* teruggetrokken — onderwierpen zich mede en sloten eveneens een contract. Coen had intusschen 800 „onwillige" Bandaneezen naar Batavia gevoerd en 47 orangkaja's, na een schijnproces, doen dooden. Toen de vluchtelingen op de bergen dit hoorden, besloten ze, liever te sterven, dan zich over te geven. 16 Mei vertrok Coen naar Ambon, de voltooiing van het wreede „spel" aan Gouverneur Sonck overlatende. Het is bekend, op hoe onmenschelijk wreede wijze deze de instructies van Coen — die hem daarvoor prees — heeft uitgevoerd. Van de naar het gebergte gevluchten stierven er niet minder dan 2500 van honger en ellende. Die zich van de overlevenden niet wilden overgeven, werden gedood; de rest in slavernij weggevoerd. Toen Sonck vernam, dat de bewoners van *Run* naar Ceram wilden verhuizen, trok hij er heen; de orangkaja's en vrije mannen, 160 in getal, liet hij allen ombrengen; de overigen werden eveneens als slaven weggevoerd.

Lonthor en *Run* werden beide tot Compagniesgebied verklaard en de grond, in tuinen of perken verdeeld, aan gewezen Compagniesdienaars, — vrijburgers — gegeven, die de , met behulp van slaven verbouwde, noten en foelie alleen aan de Compagnie mochten leveren.

Rosengain, welks hoofden mede het verdrag van Maart 1621 hadden geteekend, werd nu eveneens tot Compagniesgebied verklaard.

Hoewel de Engelschen zich er niet mee konden vereenigen, dat Coen ook *Run* tot Compagniesgebied had verklaard en zij, zooals bekend is, nog jaren lang die inbezitname als wederrechtelijk beschouwden en hun aanspraken bleven handhaven, beschouwde de Compagnie het eiland als haar territoir.

HEERES, *Corpus Diplomaticum*, nos. LXIX en LXX, blz. 160 tot 170. COLENBRANDER, *Koloniale Geschiedenis* II, blz. 115—118. TIELE, *Bouwstoffen* I, blz. XLII—XLVII, 272—294, 340—347.

In verband met de Banda-groep dienen tal van omliggende eilanden

beschouwd te worden, die oorspronkelijk aan de Bandaneezen schatplichtig waren en door de Compagnie tot het Gouvernement Banda werden gerekend.

De *Kei-* en *Aroe-eilanden* waren voor de Compagnie vooral van belang, omdat daar bruikbaar scheepstimmerhout groeide. In Februari 1623 legden eenige hoofden van *Aroe* in handen van commandeur Jan Carstensz den eed van trouw aan de Compagnie af; ook een aantal dorpen van de *Kei-eilanden* stelden zich onder de „subjectie" van het Nederlandsch gezag. De verhouding tot deze eilanden bleef over 't geheel zeer goed, al deden Makassaren en gevluchte Bandaneezen herhaaldelijk pogingen, er den Islam meer ingang te doen vinden en de bevolking tegen de Nederlanders op te zetten. Veel succes hadden ze daarbij niet. In 1634 deden de voornaamste hoofden van *Groot Kei* het voorstel, dat de Compagnie op hun eiland een steenen versterking zou bouwen en er scholen zou oprichten; in 1635 verzochten ze zelfs, in de Christelijke leer te worden onderwezen, zoodat de regeering besloot, er een predikant heen te zenden. De kerstening liep evenwel op een mislukking uit.

Geregeld kwamen de Kei-Arouwers met rijst en andere produkten op de Banda-eilanden handelen; in 1648 schonk de Gouverneur van Banda, Van Outhoorn, elk hunner prauwen „een cleyne princevlagge".

TIELE-HEERES, *Bouwstoffen* II, blz. XVIII—XIX, XLIX, LXXIII; III, blz. 415—416.

Ten N. O. van Banda liggen de *Goram-eilanden*, aansluitende bij de Oostpunt van Ceram. De hoofden dier eilanden sloten 28 December 1637 een verdrag met den Gouverneur van Banda, waarbij ze zich onder Nederlandsche souvereiniteit stelden en beloofden zich te gedragen, „gelijck zulcks een getrouwe vasal betaamt."

Bouwstoffen II, blz. LXXIII. *Corpus Diplomaticum*, CXXV, blz. 306 e.v.

Dicht bij de Kei-eilanden gelegen en daarmede tezamen de groep der Zuidooster-eilanden vormende, vindt men de *Tenimber-groep* (*Timorlaoet*), in 's Compagnies papieren gewoonlijk in een adem genoemd met „Damme", d. z. de *Damar-eilanden*.

Deze eilanden brachten specerijen, rijst, ebben- en sappanhout, alsmede veel schildpadhoorn op. Na de verovering van Banda waren tal van Bandaneezen naar Tenimber gevlucht.

In de eerste decenniën van de Compagnie waren de aanrakingen met Tenimber maar schaarsch en niet altijd van vriendschappelijken aard. Bij het doorvoeren van haar monopoliestelsel moest de Compagnie er echter haar volle aandacht aan schenken. Immers deze eilanden waren zeer vruchtbaar en door hun afgelegen ligging bijzonder geschikt voor „smokkelarij". Vandaar, dat Bewindhebbers last gaven er — liefst met medewerking der bewoners — de nagel- en notenboomen uit te roeien. Een gevolg van dezen last waren de verdragen, die in 1646 tot stand

kwamen. 2 Februari van dat jaar sloot Adriaan Dortsman een „eeuwig verbont" met de hoofden van de Tenimber-groep, waarbij men elkaar steeds als goede vrienden beloofde te helpen. De Nederlanders mochten er een loge bouwen; de bewoners zouden de „Maccassaren ende verloopen Bandaneezen", die er eens per jaar producten kwamen halen, niet meer ontvangen, ook geen andere handelaars toelaten, maar al hun producten uitsluitend aan de Compagnie leveren.

28 Mei d.a.v. sloot Dortsman een soortgelijk verdrag met die van *Damar*. Op beide eilandengroepen werden nu Nederlandsche vestigingen opgericht.

Met geschenken en „soete beweeghredenen" werden de bewoners van Damar in 1648 „gedisponeert", al hun notenboomen te vernielen. Kort daarop werden, met behulp van de Damareezen, ook op de omliggende eilanden de nagelboomen „verdestrueert". Hoewel de overeenkomsten niet van souvereiniteit spreken, beschouwde de Compagnie deze eilanden sedert als haar territoir.

Bouwstoffen II, blz. XLIX, 159—160, 389. *Bouwstoffen III* blz. 303—314, 339—340, 366—367, 416, 452—453.

II. DE SOLOR-EILANDEN

In deze streken, die om den handel in sandelhout en slaven, van belang bleven, ondervond de Compagnie toenemenden last van de Portugeezen. De kleine bezetting van fort Henricus kon daar weinig tegen doen. Een en ander had tot gevolg, dat verschillende „bondgenooten" hun contractueele verplichtingen niet nakwamen. De „Hooge Regering" had belangrijker zaken te verhandelen, dan die in dezen uithoek.Zoo bleef de bestaande, onbevredigende toestand lang ongewijzigd. De commandant van Solor, Jan Thomasz Dayman, bevestigde 22 Januari 1624 het oorspronkelijk door Scotte gesloten verdrag met de hoofden van *Karmang, Lamakare, Lamahale* en *Trong*. Hij kreeg echter onvoldoenden steun uit Batavia en liep in 1625 tot de Portugeezen over; kort daarop werd hij door dezen vergiftigd.

Enkele malen zond de Compagnie een vloot naar deze streken, om de al te vrijmoedige Portugeezen af te straffen, maar het succes van dergelijke expedities was slechts tijdelijk. De opvolger van Dayman, De Horney,werd in 1627 zoo in 't nauw gebracht, dat hij een wapenstilstand sloot met den Portugeeschen Gouverneur van *Larantoeka*. De regeering (Coen) was over dit eigenmachtig optreden zeer verontwaardigd, maar achtte haar belangen hier niet groot genoeg, om een belangrijke bezetting af te staan. Zij besloot, fort *Henricus* andermaal te slechten. Toen de met de uitvoering van dit plan belaste schepen in 1629 op Solor aankwamen, bleek ook De Horney tot de Portugeezen te zijn overgeloopen; niettegenstaande het aandringen van den trouw gebleven

vorst van *Lamakare*, om een bezetting te houden en hem tegen de Portugeezen te beschermen, werd de bezetting gelicht en het fort gesloopt. Men onderhield nu van Batavia uit de handelsbetrekkingen nog zoowat met schepen, maar weldra bezetten de Portugeezen fort *Henricus*.

Zoo bleef de toestand eenige jaren voortduren tot na de verovering van Malakka in 1641 een wapenstilstand met de Portugeezen gesloten werd, die ook voor Solor rust bracht. In 1643 werd de strijd in Voor-Indië hervat; de Portugeezen verzochten echter, dat in de Solor- en Timorgroep de vredestoestand zou blijven voortduren. Te Batavia wilde men evenwel niets weten van „„soodanigen stuckswyse vrede" en zoo herbegon de strijd, zij het ook in den aanvang kalm-aan. Reeds bij het begin van den wapenstilstand had de Compagnie, om haar rechten vast te leggen, fort *Henricus* nominaal weer in bezit genomen. Toch verbleven er, ook na 1643, nog Portugeezen op Solor.

Het was de G.G. Van der Lijn, die, als elders, ook hier krachtig tegen de Portugeezen stelling nam, te meer, daar men vreesde, dat ze in deze streken een „tweede Malacca" wilden stichten. Na voorafgaande onderhandelingen met verschillende hoofden en met een Soloreesch gezantschap, dat in Mei 1645 op Batavia was gekomen, werd aldaar 22 Januari 1646 een verdrag gesloten, volgens hetwelk de Compagnie *Henricus* weer bezette. Verder had een algeheele „continuatie ende bevestiging van d'oude alleance" plaats. De majoor Van der Beek vertrok nu naar Solor met een garnizoen voor het fort, en aan boord van zijn jacht verbonden zich 22 Februari d. a. v. de hoofden van *Lawajang* (Solor), *Lamasa* (= Lamahale), *Cerbyte* (= Serbetta), *Trong* (op Adoenara), *Lamakare* en *Adoenara* met de Compagnie, en beloofden zich te gedragen „als obediente ende nederige ondersaten toekomt."

Behalve de Solor-Timorgroep was van de kleine Soenda-eilanden eigenlijk alleen *Bima* op Soembawa voor de Compagnie van belang als handelscentrum in deze streken. Zij zond er geregeld schepen heen. Behalve de Portugeezen werkte ook de sultan van Makassar, die souvereiniteitsaanspraken op Bima deed geleden, hier een vestiging van de Compagnie tegen, evenals op *Endeh*.

Larantoeka, op Flores, was een krachtig centrum van de Portugeezen.

Bouwstoffen II, blz. XX, XXIII—XXIV, L—LI, LXX—LXXI. *Bouwstoffen*, III, blz. XV—XVI, XL, 314 e.v., 324 e.v. *Corpus Diplomaticum* LXXIX, blz. 192—193; CLXXIII, blz. 460—463; CLXXV, blz. 469—471. *Daghregister van Batavia 1624—1629*, blz. 126, 250—251, 254, 280—281, 348—349. *Daghregister van Batavia 1631*, blz. 77. *Idem 1636*, blz. 29—30,180—184, 222—223, 277. HEERES in *Feestbundel Prof. Veth*, blz. 184.

III. JAVA

De in 1620 door Coen willekeurig vastgestelde grenzen van de Jakatrasche Bovenlanden ondergingen voorloopig geen wijziging. Volgens

aanschrijven van de Zeventien van 4 Maart 1621 werd de nieuw aangelegde stad definitief Batavia genoemd.

Al spoedig bleek, dat de Panembahan van Mataram verwachtte, dat de Nederlanders hem als oppervorst van Java zouden erkennen en huldigen. Behalve door hun eigenmachtige inbezitname van een deel van het eiland, was hij zeer ontstemd, omdat Coen met den vorst van Soerabaja, met wien Mataram in oorlog was, betrekkingen aanknoopte. In 1622 liet hij te Batavia voorstellen, alle vijandschap te vergeten en gezamenlijk Bantam aan te vallen. Hij verzocht dat, ter bespreking dezer gewichtige plannen, een gezantschap, bij voorkeur met den G.G. zelf, naar zijn hoofdstad Karta zou komen. De regeering zag toen reeds in, dat het haar kracht zou zijn, Mataram en Bantam, als rivalen, beide in wezen te houden en zoo noodig tegen elkaar uit te spelen. Om achter de bedoelingen van Mataram te komen, zond Coen er niettemin een gezantschap heen onder Dr. de Haen; deze bracht een vredesovereenkomst tot stand, maar wees den aanval op Bantam af.

De Carpentier, Coen's opvolger, zond Dr. de Haan in 1623 andermaal naar Mataram, om de alliantie te „continueren".

Met Bantam was de verhouding in deze jaren minder goed en de Bantamsche strooptochten in de Bataviasche Ommelanden waren oorzaak, dat de Compagnie de reede van Bantam liet blokkeeren, ook al om handel met andere Europeesche mogendheden te belemmeren.

Het verdrag van 1619, tusschen de Nederlandsche en Engelsche Compagnieën gesloten, had door de „Ambonsche moord" van 1623 een geduchten knak gekregen; in 1624 besloten de Engelschen, Batavia, waar zij een kantoor hadden en mede in den Raad van Defensie zaten, te verlaten en daarmede het verbond met de Nederlanders te beëindigen. Zij wilden hun hoofdkwartier op Bantam vestigen en inmiddels op een der eilandjes in Straat Sunda een „anti-Batavia" bouwen. Carpentier, van dit voornemen onderricht, liet onmiddellijk de eilandjes *Bessi* en *Sebessi*, in genoemde straat gelegen, voor de Compagnie en de Staten-Generaal in bezit nemen en op het laatste een fortje opwerpen. De Engelschen bezetten toen kort daarop *Lagoendi*, maar om zijn ongezondheid moesten ze het weldra, na verlies van tal van menschenlevens, weer verlaten. Zóó verzwakt waren de overlevenden, dat ze, op hun dringend verzoek, door Nederlandsche schepen naar Batavia werden teruggevoerd. De Nederlandsche bezetting van *Sebessi* werd nu ook weer gelicht.

Nadat Coen in 1627 was teruggekeerd, verlieten de Engelschen andermaal — en nu voorgoed — Batavia en gingen op Bantam voor eigen rekening handel drijven.

De Panembahan van Mataram, die inmiddels in 1624 Madoera veroverd had, slaagde er in 1625 in, ook Soerabaja in zijn macht te krijgen. Hij nam nu den titel aan van Soesoehoenan (= wien men onderworpen

is); als Soenan Ageng (de Groote), is hij in de geschiedenis van Java berucht geworden. Sterker dan ooit wenschte hij zich nu van geheel Java meester te maken en hoopte allereerst, met steun van de Compagnie, Bantam te veroveren. Toen men zich te Batavia niet geneigd toonde hem daarin te steunen, weigerde hij in 1626 het jaarlijksch gezantschap van de Compagnie te ontvangen.

Ook met Bantam werd de verhouding gespannen en in 1627 deden Bantamsche gewapenden zelfs een aanslag op Batavia, die gelukkig verijdeld werd. Vrijwel gelijktijdig deed Ageng nogmaals een poging, door de Nederlanders als leenheer erkend te worden, en toen dit weer niet lukte, ging hij tot geweld over. Het is bekend, dat beide belegeringen van Batavia door de Matarammers op mislukkingen zijn uitgeloopen.

Een der gevolgen van deze successen van 's Compagnies wapenen was, dat Bantam in 1629 zijn vijandelijkheden schorste en er weer een Nederlandsche factorij binnen *Bantam* verrees. Smokkelhandel van Bantamsche kooplui en edelen op die specerij-eilanden, waar de Compagnie monopoliecontracten had, was oorzaak, dat de strijd in 1633 weer uitbrak.

Een jaar te voren had de Compagnie weer een gezantschap naar Mataram gezonden; de Nederlanders werden er echter allen gevangen genomen. Degenen, die niet stierven, bleven tot 1647 in de macht van den Soenan.

Zoo bleef de Compagnie in deze jaren met beide naburen op Java op gespannen voet staan; af en toe was de verhouding wel eens tijdelijk iets beter, maar bepaald goed was zij nooit. Eerst in 1639 werd met Bantam een wapenstilstand gesloten en spoedig zou nu de verovering van Malakka door de Compagnie in 1641 ook op Java haar invloed doen gelden. Vooral Mataram had steeds met de Portugeezen onderhandeld en samengewerkt tegen de Compagnie; het waren de Portugeezen geweest, die Ageng in zijn anti-Nederlandsche politiek hadden gestijfd. Toen de G.G. van Diemen dan ook aan de Bewindhebbers de verovering van Malakka berichtte, voegde hij er aan toe: „De Mataram *moet* nu onsen vrunt werden".

Spoedig begonnen onderhandelingen met beide Inlandsche vorsten op Java. In 1645 kwam een vrede met Bantam tot stand en in 1646 volgde Mataram. Het was voor de Compagnie vooral van belang, dat door deze beide verdragen haar souvereiniteit over een deel van Java werd erkend.

De Jonge, *Opkomst* IV, blz. CXXXVII—CL; V, blz. XLII—XLIX, LXV—XCII en XCVII—CXXXIII. *Corpus Diplomaticum* CLXXI, blz. 457—458 en CLXXIX, blz. 483—485. De Haan, *Oud-Batavia* I, blz. 127—131.

IV. MALAKKA EN HET MALEISCHE SCHIEREILAND

Malakka, het belangrijke handelscentrum op het Maleische Schier-

eiland, was in Augustus 1511 door d'Albuquerque veroverd en gold sedert voor een der steunpunten van de Portugeesche koloniën. Het lag in het centrum van Portugal's Aziatische bezittingen en vormde de verbinding tusschen Zuid- en Oost-Azië, terwijl het den voornaamsten waterweg naar het Oosten beheerschte. Bij de vestiging der Portugeezen was de sultan van Malakka eerst naar het eiland Bintang (Riouw) gevlucht en had later zijn residentie op Djohor gesticht.

Dat de Nederlanders bij hun komst in den Archipel overtuigd waren van het belang van Malakka, kan o. a. blijken uit de instructies van Van der Haghen (1603), Matelieff (1605) en Verhoeff (1607), die reeds opdracht kregen zoo mogelijk deze plaats aan te tasten. Matelieff deed in 1606 een eerste poging, die, evenals Van der Hagen's aanval in 1615, mislukte. Wel deden zij den Portugeezen veel afbreuk, maar het beleg van de stad moest beide malen worden opgebroken.

In haar strijd kon de Compagnie rekenen op de sympathie van Iskander Moeda, sultan van Atjeh van 1607 tot 1636, en verklaard vijand van de Portugeezen. De zeer militante neigingen van dezen sultan — die ook 's Compagnies peperhandel nog al eens bemoeilijkte — noopten de Compagnie echter, zijn eventueelen steun niet te aanvaarden. Ook de sultans van Djohor, nazaten van den door de Portugeezen verdreven sultan van Malakka, waren de Compagnie meest goedgezind, doch vrees voor de nabije Portugeezen weerhield hen lang, openlijk de zijde der Nederlanders te kiezen. Trouwens, ook voor de Compagnie was aanvaarding van Djohor's openlijken bijstand niet onbedenkelijk. Primo was Djohor meest in strijd met Atjeh, waar de Compagnie het liever niet mee aan den stok kreeg, en secundo had de Compagnie belangrijke en vriendschappelijke betrekkingen met Siam, dat aanspraak maakte op de opperhoogheid over Djohor.

Na Van der Haghen's mislukte poging in 1615 bepaalde de Compagnie er zich voorloopig dan ook toe, geregeld eenige schepen in de Straat van Malakka te laten kruisen, om den handel der Portugeezen zooveel mogelijk tegen te gaan. Herhaaldelijk werden te Batavia prijsgemaakte Portugeesche vaartuigen binnengebracht.

Met veel genoegen zag de Compagnie ook, dat Iskander Moeda in 1629 een groote vloot op Malakka afzond; niets kon haar zoo welkom zijn, dan dat Atjeh en de Portugeezen elkaar in een onderlingen strijd uitputten. De Atjehers werden echter door den Portugeeschen admiraal Botelho totaal verslagen.

Op den duur kon de toestand echter zoo niet blijven. Het bleek de Compagnie herhaaldelijk, dat de Portugeezen haar vooral indirect bestookten, door haar vijanden steun te verleenen of in uitzicht te stellen. Behalve Soenan Ageng van Mataram bleek ook met name de sultan van Makassar de vrijmoedigheid van zijn politiek tegen de Compagnie voor een groot deel te gronden op steun en toezeggingen uit Malakka.

Sedert 1633 werd dan ook het Malaksche vaarwater door de Compagnie nauwer „bezet", d. w. z., dat een vloot van 6 à 8 schepen de stad geregeld blokkeerde [1]). Het succes was groot. In hun oude-jaarsbrief van 1636 konden G.G. en Rade reeds constateeren, dat de handel van Malakka sterk verminderde en die van Batavia „dagelijcks accresseert". Dientengevolge begon in Malakka een toenemend gebrek aan de allereerste levensbehoeften te heerschen en in 1639 bleek zij, volgens spionnenberichten, „byna in d'uyterste extremiteyt gebracht."

Nu besloot de G.G. Van Diemen alles in het werk te stellen om de stad te veroveren. Hij zocht daartoe thans steun bij Atjeh. Doch de sultan, opvolger van Iskander Moeda, was huiverig voor 's Compagnies toenemende macht, en onthield zich van bijstand. Krachtig daarentegen werd de Compagnie nu bijgestaan door Djohor. 2 Augustus 1640 begon het eigenlijke beleg, dat ruim 5 maanden duren zou en de Compagnie op ongeveer 1000 man kwam te staan. Na een beschieting, zoowel van de zee-, als de landzijde, deed commandant Minne Willemsz. Kaartekoe den 10den Januari 1641 de laatste opeisching. Toen deze onbeantwoord bleef, had den 14den een krachtige bestorming plaats, en gaven de Portugeezen zich, na heldhaftige verdediging, over.

De eerste Nederlandsche Gouverneur was Johan van Twist. Deze sloot 15 Augustus 1641 een akkoord met het naburige *Naning*, „ende d'omliggende dorpen", waarbij de hoofden de Nederlandsche suprematie erkenden in plaats van de vroegere Portugeesche.

Een der gevolgen van de vestiging op Malakka was een verdrag, 11 Juli 1642 gesloten, tusschen de Compagnie en den koning van *Kedah* (Queda), waarbij de eerste recht kreeg op minstens de helft van het daar gewonnen en aangevoerde tin, daartoe een kantoor onder een koopman mocht vestigen, en van alle zeevarenden een Nederlandschen pas eischen.

Een soortgelijk contract volgde 18 Maart 1643 met den „Gouverneur" van *Oedjong Salang*, het tinrijke eilandje aan de Westkust. Gerezen moeilijkheden leidden tot een nader contract op 27 October 1643.

Nog volgde een dergelijk contract met een derde der „tinkwartieren", nml. *Bangeri*, 1 Januari 1645 gesloten.

Geschillen met de om Malakka gelegen Maleische staatjes leidden tot expedities der Compagnie in 1645—1646. In September van het laatste jaar werd daarop het contract met *Naning* hernieuwd en een overeenkomstig verdrag gesloten met *Rembau*.

Ondanks al deze contracten wisten Vóórindische kooplieden niettemin veel tin weg te halen, meest via *Perak*, dat onder Atjeh stond. 3 Juli 1647 besloten G.G. en Rade, op advies van den Gouverneur van Malakka, de havens der tinkwartieren voor alle vreemde kooplieden te

[1]) 't *Daghregister van Batavia 1631—1634* geeft op blz. 385 een heele lijst prijsgoederen uit het „Malackse vaerwater."

sluiten. Haar doel bereikte de Compagnie eerst, toen de vorstin van Atjeh zich 15 Augustus 1650 verbond, den tinhandel in Perak alleen open te stellen voor Atjehers en Hollanders.

Van Malakka uit werd nog af en toe *Patani* aan de Oostkust bezocht; het kantoor aldaar was wegens de steeds afnemende beteekenis van deze plaats reeds lang gelicht. In 1644 verzochten „den coningh ende grooten aldaer.... ernstelijck om de restabilatie van een comptoir", maar de regeering sloeg dit af; „'t was te teeren spruyt ende den handel van te geringen consideratie."

De Jonge, *Opkomst* II blz. 119—122; III, blz. 48—49.

Tiele-Heeres, *Bouwstoffen*, I blz. XXII—XXIII, LVI; II blz. XXIX—XXXI, LXXXI; III blz. III—VII. Heeres, *Corpus Diplomaticum* I, CXXXVIII, blz. 349—356; CXLIII, blz. 364—366; CLIII, blz. 400—403; CLVIII, blz. 414—417; CLXV, blz. 437—439; CLXXVIII, blz. 481—483 en CXCII, blz. 538—541. *Daghregister van Batavia 1640—1641*, passim (zie het Voorwoord.); *1644—1645*, blz. 67.

V. DE MOLUKKEN EN DE AMBONSCHE KWARTIEREN

De eilanden van de Ambon-groep werden al sedert 1605 beschouwd als territoir van de Compagnie. Deze had daar, na het vertrek van de Engelschen sedert de „Ambonsche Moord" in 1623, geen Europeesche concurrenten meer te duchten. Wel echter kweekte het streng doorgevoerde monopolie-stelsel, gepaard gaande met het vasthouden aan de veel te lage prijzen en het weren van allen handel der Inlanders, een geest van verzet, die af en toe tot uiting kwam. Een uitgebreide smokkelhandel ontstond, in de allereerste plaats gedreven door Makassaren, welke daarbij krachtig werden gesteund door hun sultan, die van een monopolie van de Compagnie in de „Oostersche kwartieren" niets weten wilde. Maar ook de Ternatanen, wier sultan van oudsher aanspraak maakte op de souvereiniteit over verschillende eilanden in de nagelkwartieren, deden hier druk aan mee.

In de eigenlijke Molukken — Ternate, Tidore en omliggende eilanden — heeft het gezag van de Compagnie tusschen 1619 en 1650 weinig verandering ondergaan. De Ternataansche sultans — met name Hamdja, van 1627 tot 1648 — sloten zich, naar gelang der omstandigheden, nu eens nauwer bij Tidore en Spanje, dan weer bij de Compagnie aan. Van ware vriendschap tusschen de Compagnie en Ternate was evenmin sprake als van openlijke vijandschap; de officieel bestaande toestand van „bondgenootschap" werd van beide zijden hoofdzakelijk beheerscht door wantrouwen, en niet ten onrechte. De Compagnie geloofde weinig van Ternate's herhaalde verzekeringen, dat het de Spanjaarden, die nog steeds te *Gama-lama* zetelden, krachtig zou bestrijden; Ternate van zijn kant zag meermalen vergeefs uit naar den door de Compagnie toegezegden steun in dezen strijd. Maakten de Spanjaarden het de Ternatanen te lastig, dan zochten de laatsten

nauwer aansluiting bij de Compagnie, maar evenzeer sloten zij ook eenige malen „treves" met de Spanjaarden en het met dezen verbonden Tidore. Ook beletten zij niet, dat de Tidoreezen op Ternate zelf nagelen opkochten, om die aan de Spanjaarden te verhandelen. Alles bij elkaar genomen was 's Compagnies invloed in de Molukken in 1650 nog vrijwel dezelfde als in 1619; slechts had zij de forten op *Tidore* (*Marieko*) en *Motir* geslecht.

Van meer belang dan in de Molukken zelf, was de wisselende verhouding tusschen beide machten in de „Ambonsche kwartieren", speciaal op *Klein-Ceram* d. i. het Zuidwestelijke schiereiland van Ceram, of *Hoeamoeal*. Van oude tijden af stonden deze streken onder Ternate, welks sultan die door een kimelaha (stadhouder), die te *Loehoe* resideerde, liet besturen. Deze kimelaha's gedroegen zich vaak als onafhankelijke vorsten en hielden zich niet steeds aan de door hun sultan gesloten overeenkomsten. Bovendien hadden zich in hun gebied een aantal uitgeweken Bandaneezen gevestigd, verklaarde vijanden van de Compagnie. Zoo vormden deze streken een brandpunt van den smokkelhandel in specerijen, waaraan, naast Makassaren en Javanen, ook veel Ternatanen deelnamen. Het was een voortdurende zorg van den Gouverneur van Ambon, dien smokkelhandel, zoo al niet uit te roeien, dan toch binnen zekere grenzen te houden.

Een eerste te memoreeren gebeurtenis in dezen voortdurenden strijd was de bouw van het fort *Harderwijk*, aan den hoek van *Kowak* (Koeakoe), door den Ambonschen Gouverneur, Herman van Speult, in 1621. In het volgende jaar stelden zich de hoofden van het aan de Westzijde van Ceram gelegen eiland *Manipa* onder de volledige souvereiniteit van de Compagnie en de Staten-Generaal, welk voorbeeld gevolgd werd door een aantal negorijen op *Boeroe* en *Amblau*. In Januari 1623 deden die van *Lessidy*, aan de Zuidwestkust van Ceram, hetzelfde. Daarentegen werd in 1624 het fort Harderwijk weer geslecht.

Het afloopen van een Nederlandsche sloep was in 1625, bij de aanwezigheid van de Nassausche vloot te Ambon, aanleiding, de nagelsmokkelaars op Klein-Ceram krachtig aan te pakken, op welken tocht 65.000 nagelboomen werden uitgeroeid.Dit had tot gevolg,dat de sultan van Ternate een gezantschap naar Batavia zond, zonder eenig succes evenwel. Doch in Juli 1626 sloot de Gouverneur van Ambon. Van Gorcum, een verdrag met den kimelaha, waarbij deze opnieuw beloofde alle nagelen uitsluitend aan de Compagnie te leveren, en de Makassaren uit zijn havens te weren. Toch bleven ook daarna de klachten van weerskanten aanhouden. In 1628 verscheen kaitsjil Ali, de invloedrijke vlootvoogd van Ternate, te Ambon, en trad daar als bemiddelaar op tusschen de Compagnie en de nagelkweekers, zoo op de Ambonsche eilanden als op Ceram. Bij het verdrag van 22 October 1628 werden de nagelprijzen herzien. In dit verdrag worden die van *Loehoe*, *Lessidy* en *Cambello* ge-

noemd, „gesamentlijck den Koninck van Ternate's onderdanen", niettegenstaande Lessidy zich al in 1623 onder 's Compagnies souvereiniteit had gesteld! Zij beloofden andermaal, al hun nagelen uitsluitend aan de Compagnie te leveren. Dit werd bevestigd door een verdrag, dat de Gouverneur der Molukken, Gijsbert van Lodensteyn, 14 Augustus 1629 met sultan Hamdja sloot, en waarbij deze tevens beloofde den wapenstilstand met Spanje en Tidore te verbreken. 1 Maart 1630 werd dit verdrag door den G.G. Specx geratificeerd.

Nu werd *Tobo*, aan de Zuidoostkust van Ceram, een smokkelcentrum; het werd in 1631 door Aart Gijsels, den nieuwen Gouverneur van Ambon, tot onderwerping gebracht; bij verdrag van 30 Nov. 1631 beloofden die van Tobo „onderdanig" te blijven aan de Compagnie en de Staten-Generaal.

Een nieuw conflict met Ternate dreigde, toen in 1633 de kapitein-Hitoe (op Ambon) overleed en de Compagnie diens zoon, Kakiali, als opvolger aanwees — bij welke gelegenheid hij trouw zwoer aan de Compagnie —; Hamdja van Ternate protesteerde tegen deze benoeming, bewerende, „dat hem, coninck, sulcx te doen stond." De moeilijkheden vermeerderden, toen Van den Heuvel, de opvolger van Gijsels, Kakiali verdacht van heulen met de Makassaarsche smokkelaars; hij liet hem in Mei 1634 gevangen nemen en naar Batavia voeren. Wel legden, onder den indruk hiervan, de oude radja van Hitoe en al zijn orangkaja's een nieuwen „eedt van getrouwicheyt" aan de Compagnie af, maar Van den Heuvel's optreden zette allerwegen kwaad bloed, en de onrust nam zoodanig toe, dat de G.G. Van Diemen zelf naar de Ambonsche kwartieren kwam. Hij herstelde Kakiali in zijn waardigheid en bevestigde de vroeger gesloten verdragen.

Op zijn tweede reis naar de Oostersche kwartieren in 1638 had Van Diemen op Ambon een onderhoud met den daar mede verschenen sultan Hamdja van Ternate, met wien hij een overeenkomst sloot, waarbij de nog bestaande geschilpunten uit den weg werden geruimd. Van Diemen erkende daarbij de opperhoogheid van Hamdja over *Ceram*, *Hitoe* en een aantal dorpen op de *Oeliassers* (!), onder beding van de uitsluitende levering der nagelen aan de Compagnie. De kimelaha-Loehoe sloot zich echter niet bij het door zijn sultan gesloten verdrag aan.

Naar aanleiding van moeilijkheden met de bewoners van *Bonoa* (thans *Boano*), aan de Westzijde van Ceram, werden deze 16 Mei 1640 gedwongen, zich bij de Compagnie en Ternate aan te sluiten. Eerst 20 Augustus 1642 gelukte het Antonio Caen, Gouverneur der Molukken, ook den kimelaha-Loehoe in het bondgenootschap tusschen de Compagnie en Ternate op te nemen.

Met dit al bleef de toestand in de Ambonsche kwartieren onzuiver; de Compagnie beschouwde de Ambon-groep en verschillende deelen van Ceram en omliggende eilanden als haar territoir, eischte van de bewo-

ners een eed van trouw, noemde hen haar vazallen, maar erkende jegens den sultan van Ternate diens souvereiniteit over verschillende dier gebieden. Nieuwe moeilijkheden met Kakiali zouden ten slotte de Compagnie tot doortasten dwingen, waardoor een zuiverder toestand werd geschapen. In den gevolgden strijd van 1642 tot 1646 kwam Kakiali om het leven; geheel Hitoe werd, zonder eenige restrictie, gebracht „onder gehoorsaemheyt van den Nederlandschen Staet", de kimelaha-Loehoe werd gedood. Sultan Hamdja legde zich daarbij neer; hij hield de eer aan zich, door den Gouverneur van Ambon te machtigen in zijn naam het oppergezag te voeren over *de geheele kust van Ceram, Boano, Kelang, Manipa, Boeroe, Amblauw, etca.*

6 Mei 1648 overleed Hamdja; er waren verschillende pretendenten, van wie Mandarsjah, met steun van de Compagnie, de sultanswaardigheid verkreeg. Hij bevestigde 15 Mei 1648 alle door Hamdja met de Compagnie gesloten overeenkomsten. Krachtig handhaafde nu de Gouverneur van Ambon, De Vlaming van Oudshoorn, de rechten van de Compagnie. Zoo trok hij in 1649 op tegen het „roofnest" *Rarakit* aan de Oostpunt van Ceram, en nam het bij een bestorming in October van dat jaar. Bij verdrag van 6 en 9 Augustus 1650 verklaarden de hoofden te zijn geworden „reghte vasalen ende onderdanen van Haar Ed. Staet."

Bouwstoffen I: blz. 319—320, 348—359. *Bouwstoffen* II: blz. I—VIII, XI—XV, XXVI—XXVII, XXXVIII—XXXIX, XLVI—XLIX, LXIII. *Bouwstoffen* III: blz. XXVI—XXXV. *Corpus Diplomaticum* I, LXXIV, blz. 175—177; LXXV, blz. 177—179; LXXXVI, blz. 209—210; XC, blz. 217—225; XCI, blz. 225—229; XCVII, blz. 239—241; CIV, blz. 252—254; CVII, blz. 258—261; CIX, blz. 262—266; CXXIII, blz. 297—303; CXXVII, blz. 316—324; CXXX blz. 335—336; CXLIV, blz. 366—368; CLXI, blz. 422—424; CLXXXIV, blz. 507—508; CXCI, blz. 533—537. STAPEL, *Het Bongaais Verdrag*, blz. 16—17, 20, 23—34, 37.

VI. KANTOREN OP ANDERE PLAATSEN

Sumatra

De relaties van de Compagnie met Sumatra bepalen zich, vóór 1650, tot *Atjeh*, dat de Westkust beheerschte, *Djambi* en *Palembang*.

De in 1616 gelichte factorij op Atjeh was in 1620 hersteld, maar werd in 1623 andermaal opgeheven; sedert bleef slechts één assistent van de Compagnie op Atjeh gevestigd. De verhouding tot dit rijk was meermalen gespannen, wat veroorzaakt werd door het feit, dat de peper uit Indragiri, over welk gebied de sultan souvereiniteitsaanspraken deed gelden, grootendeels naar de Nederlandsche loge in Djambi gevoerd werd. Toch wilde de sultan zich niet openlijk tegenover de Compagnie stellen, daar beide in de Portugeezen op Malakka gemeenschappelijke vijanden hadden.

In 1641 kwam in Atjeh een sultane aan het bewind, dochter van Iskander Moeda; zij sloot, nog in de eerste maand van haar regeering

— Februari — een overeenkomst met den gezant der Compagnie, Joost Schouten, waarbij zij de Nederlanders concessies deed op het gebied der tollen in de peperhavens *Tikoe, Priaman, Padang* en *Indrapoera*, en beloofde, daar geen andere Europeesche handelaars toe te laten.

De door de Compagnie, na de verovering van Malakka, gevoerde handelspolitiek op het Maleische Schiereiland verscherpte de verhouding met Atjeh weer en ze werd zelfs zéér gespannen.

In 1649 wist echter de gezant der Hooge Regeering, Johan Truytman, op tactvolle wijze de sultane voor de Compagnie te winnen; hij sloot in November van dat jaar een tweetal verdragen, waarbij de Compagnie belangrijke handelsvoordeelen kreeg op de geheele Westkust, met uitsluiting van alle andere Europeesche en Inlandsche naties — behalve Atjehers — en regeling van de peperprijzen.

Voor het verdrag van 1650 aangaande den handel op Perak zie hiervóór, blz. 27.

Bouwstoffen II, blz. XXVI. *Corpus Diplomaticum* I, CXXXVI, blz. 345—347; CLXXIX, blz. 528—532. *Daghregister van Batavia 1644/1645*, blz. 39—54.

Te *Djambi* had de Compagnie, met het oog op den zeer belangrijken handel in peper, zoo uit Djambi zelf, als uit Indragiri aangevoerd, reeds sedert 1615 een loge. De sultan was echter geen gemakkelijk man en in 1643 liepen de moeilijkheden zoo hoog, dat het hoofd der loge, Hendrik van Gent, eigenmachtig het kantoor ophief. De regeering te Batavia ging hiermee niet accoord en zond er den commissaris Pieter Soury met een aanzienlijke macht heen; hij sloot 6 Juli 1643 een nieuw verdrag, waarbij de sultan de toezegging deed, de peper alleen aan Engelschen en Nederlanders te zullen leveren; Djambische schepen zouden moeten zijn voorzien van een Nederlandschen pas; de sultan zou geen onderhandelingen met Mataram voeren buiten de regeering te Batavia om, en de Compagnie mocht haar loge omringen door een versterkten pagger. Zoo bleef de toestand tot 1679.

Wellan in *Bijdragen Kon. Instituut* 1926, blz. 339—383; 1927, blz. 466 e. v. *Corpus Diplomaticum* I, LXVII, blz. 156—158; LXXIII, blz. 174—175; CLVI, blz. 407—412.

Van niet minder belang dan Djambi was *Palembang* voor de Compagnie. Reeds in 1616 had Andries Soury, van Djambi uit, onderhandelingen met den sultan van Palembang aangeknoopt, en was daar een kantoor onder een assistent gevestigd. Moeilijkheden bleven ook hier niet uit, in verband met 's Compagnies handel op Djambi en de verhouding des sultans tot Mataram. Tijdelijk werd zelfs de loge gelicht (onder Coen), maar ook hier was de val van Malakka van invloed. 21 Juli 1641 en 20 October 1642 kwamen een tweetal overeenkomsten tot stand, waarbij de Compagnie recht kreeg een versterkte loge te bouwen en daar acht stukken geschut te plaatsen, z.g. ter bescherming tegen Por-

tugeezen of zeeroovers, „want alle de roovers van die van Palembangh mede roovers van de Hollanders zijn". Alle schepen zouden van Nederlandsche passen moeten zijn voorzien en de peper zou uitsluitend aan de Compagnie verkocht worden.

Corpus Diplomaticum I, CXXXVII, blz. 347—348; CXLVII, blz. 380—386.

Borneo

Op Borneo had de handel van de Compagnie weinig te beteekenen. Behalve de diamanthandel met *Soekadana* (Sambas was in dit kantoor opgenomen) had men af en toe betrekkingen met *Bandjarmasin* aangeknoopt, maar die waren niet van duurzamen aard geweest. Sedert 1630 begon de sultan, voornamelijk uit vrees voor de toenemende macht van Mataram, meer toenadering tot de Compagnie te toonen. Na lange onderhandelingen kwam 4 September 1635 te Batavia een verdrag tot stand met den ambassadeur van den sultan, waarbij de Compagnie een loge mocht bouwen en het pepermonopolie verkreeg. Een „gecommitteerde" van de Compagnie was gevestigd in de residentieplaats *Martapoera*.

Corpus Diplomaticum I, XCII, blz. 270 e.v.

Celebes

Zeer eigenaardig was de toestand op *Makassar*, een centrum van den specerijhandel, waarheen het overgrootste deel der gesmokkelde nagelen en noten zijn weg vond. Van 1616 tot 1637 waren de Compagnie en Makassar met elkaar in strijd; de laatste vier jaar van deze periode liet de Compagnie de stad zelfs blokkeeren. Het gelukte Van Diemen in 1637 vrede te sluiten, welke vredestoestand van 1637 tot 1654 zou blijven voortduren, zij het niet zonder momenten van spanning. Van een monopolie der Nederlanders was hier geen sprake, daar Portugeezen, Engelschen, Franschen en Denen er hun kantoren hadden en zelfs boven de Compagnie waren bevoorrecht. Deze toch mocht er alleen een resident hebben gedurende den Oostmoesson, als de specerijvaarders uit de Molukken aankwamen. Vóór de Westmoesson doorzette, moest hij weer naar Batavia terugkeeren. Eerst in 1648 mocht de onderkoopman, David Verdonck, ook gedurende den Westmoesson op Makassar blijven.

STAPEL, *Het Bongaais Verdrag*, blz. 18 tot 44. *Corpus Diplomaticum* I, CXXIV, blz. 303—306.

Erratum. Op blad 3, De Archipel in 1650, moet het vlaggetje bij Grissee verdwijnen; dat bij Japara is wat voorbarig, daar dit kantoor eerst in 1651 is hersteld.

DE COMPAGNIE BUITEN DEN ARCHIPEL IN 1650

I. CEILON

De eerste aanrakingen van Nederlanders met Ceilon geschiedden tijdens het bezoek aan dat eiland door de vloot van Joris van Spilbergh, die 31 Mei 1602 op de reede van *Battikaloa*, aan de Oostkust, verscheen. De radja aldaar, die de Nederlanders voor Portugeezen hield, toonde zich niet zeer inschikkelijk. Daarom begaf Spilbergh zich met 10 man over land op weg naar den Maharadja van *Kandi*, waar hij vriendelijk werd ontvangen en brieven en geschenken voor prins Maurits ontving. Daar er weinig producten voorhanden waren, vertrok Spilbergh spoedig.

DE JONGE, *Opkomst*, II, blz. 275—277. VAN GEER, *De Opkomst van het Nederlandsch gezag over Ceilon*, blz. 11 e. v.

Nog in hetzelfde jaar 1602 verscheen de vice-admiraal Sebald de Weert voor Battikaloa; ook hij trok naar Kandi. Na onderhandelingen over een gezamenlijk optreden tegen de Portugeezen deed De Weert een tocht naar Atjeh en kwam in 1603 te Battikaloa terug. Op het vernemen, dat De Weert eenige Port. schepen genomen had, kwam de Maharadja van Kandi naar Battikaloa; hij was verstoord te hooren, dat De Weert de gevangenen had vrijgelaten. Ook de bevolking was geprikkeld, omdat de bemanning runderen geschoten had, wat haar een heiligschennis was. Na een onthaal, waarbij De Weert en zijn mannen rijkelijk wijn gebruikt hadden, werden de Nederlanders plotseling overvallen en De Weert met 46 van zijn mannen gedood. De overgeblevenen verlieten nu het eiland.

DE JONGE III, blz. 5—15; VAN GEER, blz. 17—29.

Het duurde nu tot 1610, eer de Compagnie zich opnieuw naar Ceilon richtte. Het twaalfjarig bestand werd aanleiding, dat men gaarne inging op het verzoek van den Maharadja, die de Nederlanders, welke zich inmiddels op de kust van Koromandel hadden gevestigd, als bondgenooten tegen Portugeezen en Spanjaarden wenschte.

Hij richtte een schrijven tot de overheden van het jacht „Eendragt", dat voor Battikaloa het anker had uitgeworpen. De scheepsraad zond Carolus de Lannoy naar hem toe, die 13 April 1610 een verdrag sloot,

waarbij men elkaar hulp tegen de Portugeezen beloofde. De Nederlanders kregen handelsvrijheid in 's keizers gebied, mochten te *Kandi* een huis bouwen en de reeden van *Trinkomale* en *Koddiyarap* bezoeken.

De Jonge III, blz. 137 en 350; Van Geer, blz. 21—23; Heeres, *Corpus Diplomaticum* I, blz. 81—83.

In 1612 zond Pieter Both er Marcellus de Boshouwer als gezant heen, die lang te Kandi vertoefde en 11 Mei 1612 het verbond hernieuwde Volgens dit nieuwe verdrag mochten de Nederlanders een fort te Koddiyarap bouwen, benevens een steenen loge te Kandi.

Langen tijd kwam er nu geen verandering in de verhouding tot Ceilon; de macht van de Portugeezen was er te groot; zij vestigden zich steeds vaster op het eiland en hoopten alle Europeesche mededingers geheel te verdringen. In 1632 trad de bekende Radja Singha als keizer van Kandi op. Deze was een verwoed vijand van de Portugeezen, die hem steeds meer in het nauw brachten, en ten slotte alle havens van het eiland bezet hielden. Hij wendde zich in 1636 tot den „vice-roy van Jacatra" — Van Diemen — om steun tegen de Portugeezen. Een voorloopige overeenkomst tusschen Singha en Carel Reyniersz, Gouverneur van Paceallatta, volgde in 1637. De Portugeezen, die daar kennis van gekregen hadden, deden in Maart 1638 een aanval op Kandi, veroverden en plunderden deze plaats, doch op hun terugtocht werden de met buit beladen Portugeesche troepen in een bergpas overvallen en vrijwel vernietigd. Een Nederlandsche vloot onder Adam Westerwoldt, gesteund door een landleger van Singah, sloeg nu het beleg voor *Battikaloa*, dat 14 Mei werd ingenomen. Westerwoldt sloot daarop met den dankbaren Singha een contract — 23 Mei 1638 — waarbij de vriendschaps- en bondgenootschapsbanden werden bevestigd en de Nederlanders den vrijen handel op het geheele eiland kregen, met uitsluiting van alle Europeesche of Indische natiën. Het fort te Battikaloa werd voorzien van een Nederlandsche bezetting.

Van Geer, blz. 23—41. Heeres, blz. 95—99 en 308 e.v.

Het volgende jaar trok een vloot onder Anthony Caen naar de Ceilonsche wateren. Het doel was *Gale* (Punto de Gale of Point de Galle) aan de Portugeezen te ontnemen. Radja Singha echter wilde hen liever eerst uit het sterke *Colombo* verdreven zien, en zegde Caen de vereischte hulp van landtroepen toe. Toen Caen echter voor Colombo lag, verscheen Singha niet. De Nederlandsche aanvoerder wendde zich nu naar het minder sterke *Trinkomale* (Trinconomale) en slaagde er 2 Mei 1639 in, deze plaats op de Portugeezen te veroveren. Ze was echter van weinig waarde, daar ze niet in de kaneeldistricten lag, maar aan de onherbergzame Oostkust. Om de voordeelen van den kaneelhandel machtig te worden, moest de Compagnie althans één der plaatsen *Gale*, *Colombo* of

Negombo aan de Portugeezen ontnemen. Met dit doel kwam in 1639 een groote vloot onder Philips Lucasz naar Ceilon; ook hij kon, door het uitblijven van Singha's hulptroepen, Colombo niet bemachtigen. 9 Februari 1640 nam hij evenwel, met een inmiddels verschenen gedeelte dier hulptroepen, *Negombo* in. Toen Lucasz daarna het fort herstelde en bezette, was Singha daar verstoord over; hij wilde de Nederlanders slechts één versterking, *Battikaloa*, toestaan, en eischte ontruiming van *Trinkomale* en *Negombo*. Lucasz' opvolger, Willem Jacobsz Coster, wist echter een verzoening te bewerken. Een overeenkomst kwam tot stand, volgens welke de Compagnie de bezette plaatsen mocht bezet houden, tot alle oorlogskosten door Singha zouden zijn vergoed. Daarna zou ze dan nog één versterkte plaats mogen behouden. Nu wendde men zich gezamenlijk tegen *Gale*, dat na zwaren strijd 13 Maart 1640 veroverd werd. Deze plaats werd door de Compagnie bezet, terwijl ze daarentegen *Trinkomale* aan Singha inruimde. *Gale*, uiterst gunstig gelegen ten opzichte van de kaneeltuinen, beschouwde de Compagnie nu als de plaats, die zij in eigendom zou mogen behouden, ook als Singha alle oorlogskosten zou hebben vergoed.

VAN GEER, blz. 41—63.

Na 's Compagnies bezetting van *Gale* veranderde de houding van Singha; hij begon de Comp. te wantrouwen, kwam de overeenkomst omtrent kaneellevering niet na, en toen Coster, die naar Kandi geweest was, om besprekingen te houden, weer naar Gale terugreisde, werd hij met z'n vier metgezellen door onderdanen van Singha overvallen en vermoord. De vorst beweerde, dat de moord buiten zijn medeweten was geschied en dat hij de daders had doen straffen. Een tweede slag voor de Compagnie in ditzelfde jaar — 1640 — was de herovering van *Negombo* door de Portugeezen. Daar kwam bij, dat in 1641 in Den Haag een wapenstilstand met Portugal werd gesloten, welke in Indië één jaar na de onderteekening zou ingaan. De Indische regeering wenschte vóór dien nog een flinken slag te slaan; de vloot, die zij daartoe in 1641 naar Ceilon zond, bereikte echter niets. Bij de daarop gevolgde besprekingen over de praktische toepassing van den wapenstilstand, waarbij het *uti possidetis* zou gelden, ontstonden geschillen over Ceilon. De Portugeezen erkenden slechts 's Compagnies rechten op *Gale* zonder meer; de Nederlanders maakten ook aanspraak op de om die stad gelegen kaneeltuinen. Dit verschil werd oorzaak, dat hier de wapenstilstand niet werd toegepast en de strijd dus bleef voortduren.

Daghregister van Batavia 1640—1641, blz. 92—98; 234—240. VAN GEER, blz. 63—105.

Tegen het einde van 1643 zond de regeering te Batavia andermaal een vloot naar Ceilon, onder aanvoering van François Caron. Een poging, om *Colombo* te nemen, had geen succes, maar Caron slaagde er in Ja-

nuari 1644 in, *Negombo* te heroveren. Nu toonde de Portugeesche onderkoning meer neiging tot onderhandelen en 10 November 1644 sloot de Raad van Indië, Joan Maetsuycker, te Goa een verdrag met den vicerey, waarbij de wapenstilstand ook voor Indië inging. De Compagnie behield nu *Negombo* en *Gale*, terwijl de kaneellanden voorloopig werden verdeeld volgens een lijn, midden tusschen Gale en Colombo van de kust het land inloopende. De definitieve verdeeling zou staan aan de wederzijdsche „princen" in Europa.

VAN GEER, blz. 105—133; HEERES, blz. 429 e.v.

In aansluiting bij het verdrag van 10 November 1644 kwam den 10den Januari d.a.v. een overeenkomst te Colombo tot stand tusschen den Portugeeschen onderkoning en Joan Maetsuycker, waarbij de grenslijn van de kaneellanden, die gerekend werden te behooren bij *Colombo* (Portugeesch) en die bij *Negombo* en *Gale* (Nederlandsch) nauwkeurig werd omschreven.

HEERES, blz. 443—447.

Kort daarop, 9 Maart 1645, sloot Maetsuycker een nader verdrag met de Portugeezen, welke overeenkomst ten doel had de heimelijke tegenwerking van Singha, die de Inlandsche bevolking uit de door de Europeanen bezette gebieden terugriep, en de kaneelvelden liet vernielen, tegen te gaan. Beide partijen garandeerden elkaars bezit.

VAN GEER, blz. 140—141; HEERES, blz. 447 e.v. *Daghregister van Batavia 1644—1645*, blz. 302 e.v.

Tegen de bedoelingen van de Hooge Regeering te Batavia liet de Gouverneur van Ceilon, Jan Thijssen, den 25 Mei d.a.v. deze overeenkomst publiceeren in een vorm, die gelijk stond met een oorlogsverklaring aan den Maharadja.

De vertoornde Singha deed daarop een inval in 's Compagnies gebied om *Negombo*, doodde daarbij veel Nederlanders en nam er een groot aantal gevangen. De moeilijkheden werden vermeerderd door de Portugeezen; op grond van een nader verdrag, 27 Maart 1645 in Den Haag tusschen de Republiek en Portugal gesloten, maakten dezen nu aanspraak op *Negombo*. Het verraderlijk optreden evenwel van de Portugeezen in Brazilië tegen de Nederlanders aldaar, was voor de Indische regeering aanleiding, deze aanspraak af te wijzen, hoewel de Portugeezen, volgens de bewoordingen van de Haagsche overeenkomst, in hun recht waren. Zoo bleven de Nederlanders *Negombo* bezet houden.

HEERES, blz. 450—451. VAN GEER, blz. 141—153.

In de verhouding met de Portugeezen op Ceilon kwam nu, zoo lang de wapenstilstand duurde, geen verandering meer. Het gelukte den Gouverneur van Ceilon, Joan Maetsuycker, door geduldige en tactvolle on-

derhandelingen 6 Augustus 1649 een nieuw vriendschapsverdrag met Singha tot stand te brengen, zoodat nu op Ceilon een periode van vrede heerschte.

HEERES, blz. 515 e.v.

II. MAURITIUS EN MADAGASKAR

Van den eersten scheepstocht der Nederlanders naar Indië af, werden beide eilanden herhaaldelijk als „ververschplaats" aangedaan; zoo vertoefde De Houtman op den eersten tocht 5 maanden aan Madagaskar, en Van Warwijck op den tweeden tocht een zestal weken op Mauritius. Het laatste, zeer vruchtbare eiland, door de Portugeezen *Ilha do Cerno* genaamd, werd door Van Warwijck in *Mauritius* omgedoopt. In 1606 ontmoetten elkaar op de reede van Mauritius de uit Nederland komende vloot van Matelief en de thuiskeerende van Van der Haghen. De eerste liet op het eiland een aantal geiten en varkens los en zaaide er verschillende gewassen.

In 1634 vertrok het fluitschip Petten uit Nederland voor een speciale reis heen-en-weer naar Mauritius; het kwam in 1636 terug met een lading ebbenhout. In 1637 besloten Bewindhebbers, het eiland blijvend te bezetten; de eerste commandeur, Cornelis Simonsz Goyer, vertrok 31 December van dat jaar van Tessel's ree en zeilde 7 Mei 1638 de *Zuid-Oostbaai* van Mauritius binnen, welk eiland hij voor de Compagnie en de Staten-Generaal in bezit nam. Ondanks de Nederlandsche bezetting verschenen af en toe nog Engelsche en Fransche schepen, die ongemerkt een lading ebbenhout trachtten te bemachtigen. Aan de kusten werd amber gevonden, in het binnenland wat spiaulter (tin), doch de grootste waarde bestond in het prachtige ebbenhout. Toen dit langs de kust — de Compagnies houthakkerij lag aan de *Schildpaddenbaai* — gekapt was, kreeg men ernstige moeilijkheden met het vervoer van dit zeer zware hout uit het binnenland naar de kust.

De bezetting van het eiland — er stond een fort, Frederik Hendrik genaamd, aan de Zuidoostbaai — bestond door elkaar uit 50 tot 80 man, een aantal slaven en wat gestraften of bannelingen.

De krachtigste Commandeur is zonder twijfel Adriaen van der Stel geweest, die van November 1639 tot den aanvang van 1645 het bewind op Mauritius voerde.

Een der opdrachten, door de regeering aan Van der Stel gegeven, hield in, dat hij Madagaskar en omliggende eilanden moest onderzoeken en er teekenen opstellen, ten bewijze, dat ze aan de Nederlandsche Compagnie behoorden.

November 1641 vertrok van der Stel voor het eerst naar Madagaskar; zijn eerste ankerplaats was de baai *St^a. Lucia*. Van daaruit onderzocht hij de geheele Oostkust, maar het resultaat viel niet mee. Bij *Antipare* kon

hij wat was, in de baai van *Antongil* een lading slaven krijgen. Met den vorst van Antongil sloot hij 8 Maart 1642 een contract, waarbij deze zich onder Nederlandsche souvereiniteit stelde en beloofde slaven en koopwaren (rijst en vleesch), alleen aan de Nederlanders te leveren. Een paar man bleven er in een kleine loge achter.

Nog een tweetal malen heeft Van der Stel tochten naar Madagaskar gedaan, maar de resultaten van den handel aldaar waren weinig bevredigend. Ook bleken de kustplaatsen voor de Europeanen zeer ongezond; Engelschen en Franschen hadden daar eveneens veel van te lijden. De eersten hadden een vestiging aan de baai van *Sint-Augustijn*; de laatsten op meerdere plaatsen, als de baai van *Santa Lucia*, te *Tolongaer*, ten Zuiden van die baai en, evenals de Nederlanders, aan de baai van Antongil en het eiland *Santa Maria* nabij die baai.

Ook Van der Stel's opvolger [1]), Jacob van der Meersch, bezocht Madagascar eenige malen. Daar de medegebrachte slaven op Mauritius en in Indië spoedig stierven, gelastte de regeering te Batavia in 1646 den slavenhandel te staken en de op Madagascar geplaatste Nederlanders terug te halen. Dit geschiedde in den aanvang van 1647; het Nederlandsche kantoor werd nu verlaten, maar de relatiën werden daarmee niet geheel afgebroken. Een enkele maal trok men van Mauritius uit naar de baai van Antongil, om vleesch en rijst te koopen.

HEERINGA, *De Nederlanders op Mauritius en Madagascar* in *De Indische Gids*, 1895, blz. 864—892 en 1005—1036; HEERES, *Corpus Diplomaticum* I, blz. 360—362 en BIJLSMA, *Nederlandsche inscripties uit de 17de eeuw op Nossi Mangabe (baai van Antongil) bij Madagascar* in *Tijdschrift Kon. Ned. Aardr. Genootschap* 1927.

III. FORMOSA OF TAJOEAN [2])

Reeds in de eerste jaren der Nederlandsche vaart op Indië werden pogingen gedaan, om ook aandeel in den handel op China te krijgen; Van Neck trok er in 1601 reeds heen. Succes hadden deze pogingen niet; de Chineesche regeering wilde geen vreemdelingen in het land toelaten, zelfs niet tijdelijk, om handel te drijven. In 1622 besloot de regeering te Batavia (Coen), een geschikte basis voor dien handel te verwerven buiten het Chineesche rijk zelf, als hoedanig in de eerste plaats het Portu-

---

[1]) De kranige Van der Stel, vader van den stichter van Stellenbosch, is kort na zijn vertrek van Mauritius op Ceilon geplaatst. Bij den overval van Radja Singha's troepen in 1645 werd hij gevangen genomen en onthoofd; zijn hoofd werd in een zijden doek gewikkeld aan Maetsuycker gezonden.

[2]) Aan de Zuidwestkust van Formosa ligt de Baai van Tajoean. Tajoean zelf is een eilandje in die baai, dicht bij de kust gelegen, „connen met laech water tot de knyen op het vaste landt van Formosa comen." Op dit eilandje werd in 1624 de Nederlandsche hoofdvesting „Zeelandia," gebouwd. Tegenover dit kasteel ontstond op het vasteland een stad, rondom 's Compagnies loge. Ook deze stad werd Tajoean genoemd, welke naam ten slotte wel voor geheel Formosa gebruikt werd. De Chineezen noemden het eiland dikwijls Packan, vermoedelijk naar het stadje Pakkang aan de Westkust.

geesche *Macao* in aanmerking kwam. Een vloot, onder Cornelis Reyersen in datzelfde jaar uitgezonden, mocht er niet in slagen Macao te nemen. Reyersen richtte nu den blik op de *Pescadores* en *Formosa*. Op *Pehoe* (Pong Hoe), een der Pescadores, bouwde hij een versterking; op *Tajoean* een kleine loge.

De Chineesche regeering, die de Pescadores tot haar territoir rekende, was hierover ten zeerste ontstemd. Zij verbood haar onderdanen allen handel met de Nederlanders, zoo lang het fort niet geslecht en het eiland verlaten was. Toen dit, ondanks aanvankelijke toezeggingen, niet geschiedde, gingen de Chineezen tot vijandelijkheden over en zonden tevens een gezantschap naar Batavia. Gedwongen door de vaste houding der Chineezen, die bovendien beloofden geregeld koopmanschappen naar Formosa en Batavia te zenden, en de vaart op Macao te staken, als de Pescadores verlaten werden, gaf de Compagnie ten slotte toe. Gouverneur Sonck brak in 1624 het fort op Pehoe af en gebruikte de materialen, om een versterking te bouwen op Tajoean. 15 Januari 1625 werd besloten, de loge op het vaste land van Formosa te plaatsen, tegenover Tajoean, en rondom die loge een stad te „stabilieren". Nog in hetzelfde jaar werden in de omliggende dorpen, als *Mattau* en *Soulangh*, kleine kantoortjes met 2 à 3 man gesticht, om producten van het eiland zelf, als rijst, hertevellen, gedroogd vleesch etc., op te koopen.

Daghregister van Batavia, 1624/1629, blz. 6—8, 16—25, 141—146. HEERES, *Corpus Diplomaticum* I, blz. 195 e.v. VALENTIJN IV, II, derde boek, blz. 50—55.

Al spoedig ontwikkelde zich op de nieuwe vestiging een levendige handel in Chineesche waren. Daar de Compagnie in het belang van haar handel in Japan ongaarne de rechtstreeksche relaties tusschen Japanners en Chineezen zag, weerde zij de eersten zooveel mogelijk van Formosa, wat tot moeilijkheden met Japan leidde. Ernstig werd de Formosaansche handel belemmerd door den zeeroof-op-grooten-schaal van Chineezen in deze wateren. Ze vormden geheele vloten, wier aanvoerders ook elkaar vaak bestreden, soms voor, soms tegen de Compagnie waren. Ook de inheemsche bewoners van Formosa werden door landende zeeroovers in moeilijkheden gebracht. Het optreden van Gouverneur Pieter Nuyts, naar aanleiding hiervan, tegen *Mattau*, leidde tot verzet der bewoners van deze plaats. Het gevolg was een expeditie der Compagnie in 1635 tegen de plaats, die „met weynige resistentie"„ werd genomen. De hoofden stelden zich geheel onder souvereiniteit van de „Staten-Generaell van de Vereenighde Geunieerde Nederlandsche Compagnie" (sic). Nuyts' opvolger, Hans Puttmans, richtte zich, met steun der bewoners van *Sincan*, nu ook tegen *Takarejan*, ruim 12 mijl Z.Oost van Tajoean gelegen, en welks bewoners „int stroopen ende rooven vermaert [waren], excuserende niemant, maer alle, die daer stranden ende eenichsints becomen conden, vermoordende". De plaats werd geheel

verwoest. Den 4den Februari 1636 verschenen in Tajoean afgevaardigden der bevolking van *Takarejan*, *Tamsuy* (Tam-Soei), *Tapoeliangh* en *Satalíouw*[1]), die de genoemde plaatsen onder souvereiniteit van de Staten-Generaal stelden. Op enkele dier plaatsen werden redoutes gebouwd. Meerdere dorpen, w.o. *Lonckjouw*, „gelegen aen 't Zuyteynde van Formosa, waeromtrent geaffirmeert wert een goutmyne te wesen", werden in hetzelfde jaar onder Nederlandsche souvereiniteit gebracht, „waermede nu t'samen 57 dorpen onderdanich gemaeckt ende onse limiten van 't fort Zeelandia tot aen het Zuyt ende een goet gedeelte van Formosa's Oostzyde uytgebreydet sijn."

HEERES I, blz. 214, 237, 272, 275. *Daghregister van Batavia, 1636*, blz. 18—21, 75—76, en 286—287.

Sedert 1626 hadden de Spanjaarden de plaats *Quelang* of *Kelang* aan de Noordkust (nabij Tam-soei gelegen) bezet, en er een sterk kasteel, San Salvador, gesticht. 26 Augustus 1642 slaagde de Compagnie er in, dit „royale fort" te nemen. Alle dorpen, onder Kelang staande, stelden zich nu onder Nederlandsche souvereiniteit.

HEERES I blz. 368 en 386 e.v. *Daghregister 1641—1642*, passim.

Op de jaarlijks gehouden „landagh" kwamen steeds meer dorpen zich melden en werd ieder „een rottangh met 's Comps' wapen in silver gegraveert — als sijnde het teecken van gebiet — behandicht, die by haerlieden onder beloften van getrouwicheyt, aanvaerd was geworden". Het aantal „onbevredichde" dorpen nam steeds af, die van *Vodan* en *Telleroma* aan de Oostkust, toonden zich nog lang vijandig door „'t plegen van hostiliteyten omtrent onse bondgenooten".

Bijzondere zorg werd op Formosa besteed aan het onderwijs en de uitbreiding van den Christelijken godsdienst onder de bevolking.

De vorst van het hierboven genoemde gewest *Lonckjouw*, die een onrustig element vormde en derhalve „met scherpe spooren bereden" diende te worden, werd in het begin van 1645 gedwongen naar Tajoean te komen en een aantal streng omschreven voorwaarden te accepteeren.

Daghregister van Batavia 1644/1645, blz. 123—176. HEERES I, blz. 439—441.

Tot 1650 kwam er nu geen verandering meer in den status van dit „emportante territorium", zooals de regeering te Batavia in 1648 Formosa noemde. De Compagnie beschouwde het geheele eiland nu als onder haar souvereiniteit staande.

IV. KANTOREN OP ANDERE PLAATSEN

Buiten den Archipel, Ceilon, Mauritius, Formosa en Malakka had de Compagnie in 1650 geen territorium in souverein bezit. Wel bezat zij

[1]) Verschillende der genoemde plaatsen zijn niet meer terug te vinden.

in groote deelen van Zuid- en Oost-Azië een belangrijken invloed als handelslichaam en had zij daar op tal van plaatsen loges of factorijen opgericht, en wel in de volgende streken.

Arabië.

Hier werd in 1614 het eerste Compagnieskantoor gesticht door Pieter van den Broecke en wel te *Shihir*; daar de onderkoning bezwaar had tegen de vestiging van vreemdelingen zonder speciale toestemming van den sultan van Turkeye, werd dit kantoor in 1616 weder opgeheven.

Door tusschenkomst van den gezant der republiek bij de Porte, Cornelis Haga, werd echter in 1618 toestemming verkregen de gewenschte kantoren in Arabië te stichten. In 1620 kwam dan ook een kantoor tot stand in *Aden*; het werd echter in 1621 verplaatst naar het voor den handel veel gunstiger gelegen *Mocca*. Deze later voor de Compagnie zoo belangrijke post had in den beginne met groote moeilijkheden te kampen. Verstoord over het nemen van een aantal Inlandsche vaartuigen in de Roode Zee door 's Compagnies schepen [1]), nam de Arabische Gouverneur van Yemen in 1622 de geheele bezetting van de Nederlandsche loge gevangen, en legde beslag op de goederen. Moeizame onderhandelingen leidden niet tot het gewenschte resultaat en in 1624 ging de Compagnie er toe over, haar kantoor te Mocca op te breken. Wel werd de handel voortgezet, doordat de Comp. jaarlijks uit Batavia of Suratte eenige schepen naar Mocca zond, en daar wel tijdelijk enkele kooplieden vertoefden, maar een permanente loge werd er voorloopig niet meer opgericht.

HEERES, *Corpus Diplomaticum* I, blz. 135—138. TERPSTRA, *De Opkomst der Westerkwartieren v. d. O. I. Comp.*, blz. 106—136. PIETER VAN DAM II, III, fol. 951 e.v. (mscr. R. A.) *Daghregisters van Batavia 1624—1645* (registers op Mocha).

Suratte

Suratte vormde, met Cambaya, de voornaamste havens van het oude handelsrijk *Guzeratte* of *Goedjarat*, welk rijk door Akbar de Groote bij het gebied der Groot-mogols was gevoegd. De hoofdstad van Goedjarat was *Ahmadabad*. Vóór de komst der Hollanders hadden de Portugeezen de plaats *Daman* en het fort *Diu* bezet.

Van de eerste aanrakingen der Nederlanders met dit gebied is weinig bekend. Vast staat echter, dat twee commiezen van de Compagnie-Ten Haeff (Middelburg) in 1602 van hun loge Zeelandia, te Atjeh uit, een tocht naar Suratte deden en daar o. a. indigo inkochten. Vandaar naar de kust van Malabar vertrokken, werden ze door Portugeezen gevangen genomen en te Goa opgehangen.

[1]) Het motief voor het nemen dier vaartuigen was, dat ze Portugeesche waren uit Goa aan boord hadden.

Twee schepen van Van der Haghen's vloot bezochten eind 1604 en begin 1605 *Cambaya*; in 1606 was een Compagnieskantoor in *Suratte* gevestigd. Dit verdween, toen de eenig overgebleven Nederlandsche factor, David van Deynsen, uit wanhoop over de voortdurende kwellingen van Inlanders en Portugeezen, in 1607 een eind aan zijn leven maakte.

De behoefte aan Suratsche kleeden en de begeerte, de door Van Deynsen nagelaten goederen terug te krijgen, alsook de naijver op Portugeezen en Engelschen, die aldaar belangrijke kantoren hadden, bracht de Indische regeering er toe, wederom werk van Suratte te maken. 8 Mei 1615 vertrok de opperkoopman Pieter van Ravesteyn, vergezeld van een assistent, te paard van Koromandel, dwars over het plateau van Dekan, naar Suratte. Toen hij na een uiterst moeilijke reis van 9 maanden te *Mazulipatnam* terug was, had hij slechts een deel van Van Deynsen's nalatenschap terug, maar ruimschoots inlichtingen verkregen over den handel van Suratte.

Hoewel hij, op grond daarvan, een definitieve vestiging te dier plaatse ontraadde, ging de Compagnie daar toch toe over. Nog vóór zijn terugkeer had Coen, van Bantam uit, Pieter van den Broecke naar Mocca en Suratte gezonden. 2 Augustus 1616 kwam hij op de laatste plaats aan en had er, ondanks veel tegenwerking van de Engelschen, succes; hij kreeg toestemming tot oprichting van een Nederlandsche loge. Deze door den gouverneur verleende toestemming werd in 1618 bevestigd door twee firmans van Dsjahangir, den Groot-mogol, zoon van Akbar.

Van den Broecke keerde in 1620 naar Suratte terug, waar hij nu ruim acht jaar werkzaam was als eerste Directeur van Suratte. Hij stichtte mede kantoren te *Ahmadabad*, *Broach* (*Brotsja*) *Cambaya* en *Agra*. Later kreeg de Compagnie eveneens loges te *Brodera* (Baroda), *Sirchees* (bekend om zijn beste indigo) en *Boerhampoer*.

Intusschen bleef de positie van de Compagnie hier langen tijd moeilijk door de tegenwerking der Engelschen en de kwellingen en afpersingen der Inlandsche gouverneurs, die een groote mate van zelfstandigheid genoten. Hierin kwam eerst verbetering, toen de regeering van Batavia in 1649 een groote vloot naar Suratte zond, die door krachtig optreden de toezegging van onverhinderden handel verkreeg.

TERPSTRA, *De Opkomst der Westerkwartieren*, blz. 1—105. HEERES, *Corpus Diplomaticum* I, blz. 276—278, 388—390, 520—528. VALENTIJN IV, II, blz. 144 e.v.

Perzië

De uiterste belangrijke zijdehandel op dit rijk was aanvankelijk in handen van de Portugeezen, die hun hoofdkantoor te *Ormuzd* hadden. In 1620 kregen ook de Engelschen er belangrijken invloed; hun centrum was *Dsjash* (*Djask*) eveneens aan de Perzische golf. Met behulp van

Perzië namen de Engelschen in 1622 het Portugeesche fort te Ormuzd; het Engelsche kantoor werd daarna overgebracht naar *Gamron*, sedert meestal *Bender-Abbas* (haven van Abbas) genoemd.

In Juni 1623 kwam daar het eerste Nederlandsche schip aan; daar de Engelschen niet alle Perzische zijde konden verwerken en zij nog steeds gevaar vreesden van de Portugeezen, werkten zij de Hollanders hier niet tegen. De Nederlandsche opperkoopman Hubert Visnich reisde naar sjah Abbas te *Ispahan*, en kreeg toestemming tot den zijdehandel. Nu werden Compagnieskantoren gevestigd te *Bender-Abbas* en *Ispahan*; de zijde werd alleen in de laatstgenoemde plaats geleverd. Zij bracht de Compagnie enormen winst op, maar deze had daarbij met groote moeilijkheden te kampen. Er werden namelijk, ook door Nederlanders, pogingen gedaan om dien handel ook voor anderen, buiten de Compagnie om, open te stellen. Daar kwam bij, dat de zijde een monopolie van den sjah was en alleen door 'svorsten dienaren te Ispahan mocht worden geleverd. Hoewel dit dikwijls tot gespannen verhoudingen leidde, slaagde de Compagnie er in, haar positie te handhaven. Naast de beide genoemde kantoren verkreeg zij ook nog loges te *Sjiras* en *Lar*.

TERPSTRA, *De Opkomst der Westerkwartieren*, blz. 137—163. HEERES, *Corpus Diplomaticum* I, bl. 183—191, 246—247, 254—256, 261—262, 370—380, 490—500. PIETER VAN DAM, II, III, blz. 973 e. v.

Malabar en de Westkust van Voor-Indië

29 October 1604 kwamen de eerste Nederlandsche schepen onder Steven van der Haghen op de kust van Malabar aan; 11 November d.a.v. sloot van der Haghen met den „sammorijn" (keizer) een „„eeuwige ende onverbreeckelycke alliantie tot verdruckingh der Portugesen". De Hollanders kregen daarbij het recht van vrijen handel in *Calicoet*, waar zij een loge en „fortresse" zouden mogen bouwen. Dit verdrag werd in 1607 bevestigd door Paulus van Caerden, in 1608 door Pieter Willemsz Verhoeff en in 1610 door Arend Martenszoon. Sedert werden geregeld handelsreizen naar dit gebied ondernomen, met strooptochten op de Portugeesche schepen uit *Goa*, maar een factorij werd niet gesticht.

3 Januari 1626 sloot Herman van Speult, die met een flinke vloot deze kust aandeed, een nieuw verdrag met den vorst van Malabar, die beloofde de Nederlanders „een goede, groote, bequaeme, steene, brandvrye wooning in de stad *Panani* te versorgen" (Ponani, tusschen Calicoet en Cochin). Toch kwam ook thans van den bouw eener factorij niets, maar de handel werd op den ouden voet voortgezet.

In Maart 1637 sloot Joan van Twist een overeenkomst met den vorst van *Byapoer*, waarbij deze steun voor een actie tegen Goa beloofde en de Nederlanders vrijen handel in zijn rijk toestond, met het recht, loges te bouwen. Gouverneur-Generaal (Van Diemen) en Rade besloten nu, de „bhare van Goa" elk jaar gedurende het gunstige jaargetijde (Septem-

ber tot Mei) te blokkeeren en in verband daarmee werd, nog in 1637, een Compagniesloge ingericht te *Wingurla*, eenige mijlen ten Noorden van Goa. Doel hiervan was 1° de handel, 2°. het hebben van een basis voor de blokkadevloot, 3°. het kunnen inwinnen van juiste berichten omtrent de Portugeesche plannen. In het volgende jaar kwamen nog vriendschapsverdragen met den vorst van *Cali-Coulan* (Kayenkolam) en met dien van het naburige *Porcatty* (Porakad of Porka) tot stand.

In 1650 bezat de Compagnie hier nog slechts één factorij, die te Wingurla. Opgemerkt zij, dat de Compagnie dit kantoor niet tot Malabar rekende, ook later niet, toen zij een afzonderlijk gouvernement Malabar kende. Tot 1672 ressorteerde Wingurla rechtstreeks onder Batavia; daarna onder Suratte.

HEERES, *Corpus Diplomaticum* I, blz. 30—31, 53—54, 205—208, 294—297, 392—394, 405—407, 544—546. AALBERS, *Rijckloff van Goens*, blz. 82. *Daghregister van Batavia 1631—1634*, blz. 206, 259, 368—369; *idem 1636*, blz. 205.

De Kust van Koromandel

Het gebied van Koromandel of Chormandel was voor de Oostind. Compagnie vooral van belang door de daar gemaakte doeken of kustkleeden, die de Compagnie noodig had als ruilmiddel op haar overig handelsterrein. De eerste aanrakingen hadden plaats toen het jacht Delft, in 1603 met de vloot van Van der Haghen uit Texel vertrokken, in 1605 *Mazulipatnam* in het koninkrijk *Golkonda*, aandeed en de Nederlanders toestemming kregen, aldaar een kantoor te vestigen. Het volgende jaar bezocht hetzelfde schip de kust opnieuw; het ankerde 3 Mei 1606 voor *Petapoelie*, (ook *Nizapatnam* genaamd), waar men met den gouverneur een overeenkomst sloot en eveneens een kantoor vestigde. 14 Mei was de Delft weer te Mazulipatnam. Ter bespreking van de te betalen tollen vertrok de opperkoopman Paulus van Soldt met klein gevolg naar Golkonda, waar hij met den vorst een overeenkomst dienaangaande sloot.

TERPSTRA, *De Vestiging van de Nederlanders aan de kust van Coromandel*, blz. 34—42. HEERES, *Corpus Diplomaticum* I, blz. 45 en 46.

Ondanks deze overeenkomst had men in beide plaatsen, vooral te Mazulipatnam, veel moeilijkheden met de hebzuchtige plaatselijke gouverneurs en havenmeesters. Dit was de reden dat de opperkoopman Jacob de Bitter, die in 1608 met twee schepen uit de vloot van Verhoeff voor Koromandel verscheen, zich in verbinding stelde met den naik van *Gingier*, met wien hij een overeenkomst sloot. De vorst stond de Nederlanders daarbij toe een kantoor te bouwen te *Tegenapatnam*, en verbond zich met hen tegen de Portugeezen. Ook zegde hij toe, het vervallen Portugeesche fort daar ter plaatse voor de Nederlanders te doen

herstellen. In afwachting daarvan kregen zij voorloopig „een groot schoon stheenen huys", een half uur stroomopwaarts te *Tirepoplier* gelegen.

TERPSTRA, blz. 85—89. HEERES, blz. 55.

Hoe onzeker de toestand hier nog was, blijkt daaruit, dat weldra de Portugeezen door geldschenkingen gedaan kregen, dat zij het verlaten fort te Tegenapatnam weer mochten bezetten. Hun gedrag was ook hier weer zoodanig, dat zij het volgend jaar door den naik opnieuw verdreven werden. Tijdens de aanwezigheid van het schip de „Cleyne Sonne" in het begin van 1610, kreeg Arend Maertsen (of Martensz) bij een nieuwe overeenkomst met den naik — 29 Maart 1610 — het huis in *Tirepoplier* voor „Sijn Princel. Excellentie" toegewezen, terwijl de handelsvrijheid werd uitgebreid tot het Zuidelijker gelegen *Porto-Novo*.

Kort daarop — volgens ééne lezing 24 April, volgens een andere 30 Mei — bereikte Martensz. een nog grooter succes, toen hij er in slaagde een contract te sluiten met den vorst van *Carnatica* of *Vellore*, waarbij de Compagnie het recht kreeg in het centraal gelegen *Palleacatta* (Pulicat) een loge te bouwen, en alle andere Europeesche natiën van den handel werden uitgesloten.

12 December 1610 besloot de breede raad van de Nederlandsche factorij te Bantam, toen het hoofdkantoor van de Compagnie, dat alle kantoren aan de kust van Koromandel onder een „Directeur" zouden komen, die Palleacatta tot standplaats kreeg.

TERPSTRA, blz.121 e.v., 153 e.v. HEERES, blz. 78—81 (en 543), 83—85 (en 544).

In 1612 deed de Directeur, Wemmer van Berchem, naar aanleiding van nieuwe moeilijkheden over de tollen te Mazulipatnam, een reis naar Golkonda. Kort na zijn aankomst aldaar kreeg hij bericht, dat de Portugeezen van San Thomé den 9den Juli het kantoor te Palleacatta hadden veroverd en geplunderd, en de overlevenden gevankelijk weggevoerd. Tevens deden de Portugeezen nu stappen te Golkonda, om de Nederlanders ook uit Mazulipatnam te doen verjagen. Dit wist Van Berchem te voorkomen; hij kreeg bovendien een firman, waarbij alle tollen voor 3000 pagoden per jaar werden afgekocht. Vervolgens vertrok hij naar Vellore en sloot met den koning aldaar 12 December 1612 een overeenkomst, waarbij deze beloofde het fort te Palleacatte te doen herstellen en dan de helft aan de Compagnie in bruikleen af te staan. Tevens gaf hij de „Hollanders en Zeelanders" toestemming, overal in zijn rijk de Portugeezen aan te tasten.

Daar van herstel van het kasteel door of vanwege den vorst niets kwam, ging Van Berchem daar zelf toe over; het eerste Nederlandsche kasteel aan de kust van Koromandel kreeg den naam *Geldria* (1613).

VAN DIJK, *Vijf jaren uit het leven van Wemmer van Berchem*, blz. 20—30. HEERES, blz. 100—104, 546, 547.

Ondanks dat zich, vooral te Mazulipatnam en Palleacatta, herhaaldelijk moeilijkheden met de Inlandsche gouverneurs voordeden, namen 's Compagnies invloed en handel op de Kust geleidelijk toe. In de volgende jaren kreeg zij het recht van vrijen handel in geheel Golkonda (o. a. *Dacheron* en *Palicol*) en in Carnatica (*Armagon, Kottapatnam, Pondicherry*). Kantoren van de Compagnie waren hier wel niet gevestigd, maar zij had er Inlandsche makelaars, en die werden periodiek door 's Compagnies kooplieden of assistenten bezocht.

HEERES, blz. 158, 193, 230—237, 242, 250, 251, 289, 332, 337, en de daar genoemde literatuur.

Intusschen werd aan de kust van Malabar en op Ceilon heftig gestreden tusschen de Compagnie en de Portugeezen. In den aanvang van 1642 kwam ook een oorlogsvloot van de Comp. naar Koromandel en wierp het anker uit voor *Negapatnam*. De Portugeesche „borgerye" dezer plaats gaf zich 13 April 1642 bij contract over en kocht de plundering af.

De naik van Tansjouwer (Tanjore), in wiens gebied Negapatnam lag, protesteerde tegen dit optreden van de Compagnie en terwille van haar belangrijken handel in diens gebied zag zij van een blijvende bezetting van Negapatnam af.

HEERES, blz. 363—364. *Daghregister van Batavia, 1641—1642*, blz. 225—227, 281—284, 290—296.

In de nu volgende jaren, maakte de Compagnie snelle vorderingen op Koromandel. 17 Maart 1643 kreeg zij, naast het bestaande kantoor te Tirepoplier, nu ook „een treffelijck huys ofte logie" in *Tegenapatnam* en handelsfaciliteiten aldaar. Tijdens een bezoek van den koning van Golkonda aan het kasteel Geldria in hetzelfde jaar, schonk hij de Compagnie niet slechts vrijstelling van in- en uitvoerrechten, maar stond haar tevens de helft af van de tollen, welke de andere natiën daar moesten betalen. In 1644 kreeg zij toestemming tot het stichten van loges te *Porto-Novo* en *Pondicherry*, en in 1645 trad zij in relatie met den naik van Madura en vestigde in Juni van dat jaar een kantoor in *Kayalpatnam* (of Patanam).

HEERES, blz. 394—400, 403—405, 417—419, 424—426, 455—457.

De voortdurende oorlogen, welke de vorsten in deze streken onderling voerden, deden natuurlijk den handel geen goed. 's Compagnies Gouverneurs wisten er zich echter over 't algemeen handig door te slaan. Op het eind van 1646 werd Palleacatta, tot dusver staande onder den koning van Carnatica, door dien van Golkonda veroverd. Dit maakte het voor de Compagnie noodzakelijk, met den nieuwen vorst overeenkomsten aangaande de tollen te sluiten, wat op gelukkige wijze ge-

schiedde. In September 1647 kreeg de Compagnie toestemming het fort te *Tegenapatnam* te bezetten en er 60 man garnizoen in te leggen.
HEERES, blz. 486—489; 501—505.

Tengevolge van de kuiperijen der Portugeezen werd de Compagnie in 1648 daarentegen „vyantlijck ende met ignominie" uit Madura verdreven, waar zij sedert 1645 een loge te Kayalpatnam had. Tot straf deed de Gouverneur van Ceilon, Maetsuycker, 9 Februari 1649 een landing in Madura, trok de geheele kust langs en brandschatte o. a. *Tutokorin*. Voorloopig werd hier geen nieuw kantoor gevestigd.
HEERES, blz. 508—513.

Bij overeenkomst van 27 April 1649 gaf de vorst van Golkonda de Compagnie toestemming tot het bouwen van een loge te *Alambrue* (Alamparwa, ten N. van Pondicherry).
HEERES, blz. 514.

Bengalen

Het heeft lang geduurd, eer de Compagnie in geregeld handelsverkeer met Bengalen trad. Dit land was in 1576 door Akbar de Groote veroverd, maar de voornaamste handelsplaats, *Hoegli* (*Ougly*) aan de Ganges, was in handen der Portugeezen. Eerst in 1632 gelukte het een leger van den Groot-mogol die plaats te nemen, en nu kregen ook de Nederlanders toestemming er een kantoor te stichten. Zij hadden er echter veel te lijden van de afpersingen der „Mooren", de plaatselijke hoofden. Dit was de reden, dat de Compagnie in 1637 haar loge hier opbrak en zich te *Pippli* (of *Pipely*) vestigde. Ook hier echter bleef zij niet gespaard van tegenwerking; klachten bij den Groot-mogol leidden er toe, dat zij van dezen in 1638 de toezegging kreeg van onverhinderden handel in Hoegli en geheel Bengalen, tegen betaling van de gewone tollen.

In 1642 verkreeg zij bovendien vrijdom van tol bij doorvoer van goederen langs den geheelen weg van *Agra* tot *Pippli*, welke vrijdom in 1648 werd bevestigd en uitgebreid.

In de voornaamste plaatsen langs de Ganges, als *Hoegli*, *Cassimabasar*, *Ragiamahol* en *Patena* had de Compagnie vaste Inlandsche factoors; ook bezochten haar kooplieden deze plaatsen geregeld. Een loge bestond echter voorloopig alleen in *Pippli*.

Tot 1655 ressorteerde dit kantoor onder den Gouverneur van Koromandel; daarna werd Bengalen een afzonderlijk gewest.
HEERES, *Corpus Diplomaticum* I, blz. 266, 268, 280, 282, 285, 325, 339, 390, 505. VAN DAM, II, III, capittel 23.

Arakan (*Birma*)

De naam Birma komt in 's Compagnies papieren van de 17de eeuw niet voor; dit land wordt steeds Arakan (Arracan) genoemd, welke

naam nog bestaat voor een provincie van het tegenwoordige Birma. Het werd begrensd door Bengalen in 't Noorden en Pegu in 't Zuiden. De eerste aanrakingen der Compagnie met Arakan dagteekenen van 1608; men haalde er rijst en slaven. Niet zonder onderbrekingen was er in de eerste helft der 17de eeuw een Compagniesloge gevestigd te *Dianga*, maar de omgang met den vorst en de grooten was moeilijk.

HEERES, *Corpus Diplomaticum* I, blz. 268 en 412 e. v. *Daghregister van Batavia 1644/1645*, blz. 55—60.

Pegu

In Juli 1634 besloten G.G. en Rade „den handel in.... Pegu.... te embrasseeren." Dit voornemen had in 1635 succes en nabij *Siriangh* werd een loge ingericht. Met den handel vlotte het echter niet naar wensch, „onse en andere coopluyden wierden daer onverdragelycke quellagie ende travaillie van die superben hoop aangedaen." Dit leidde er toe, dat het genoemde kantoor in 1645 werd opgeheven.

HEERES, o. l. blz. 268. *Daghregisters van Batavia 1636* tot *1645*, passim.

Siam.

Een belangrijken handel dreef de Compagnie reeds sedert 1607 op Siam, waar zij een loge te *Ajodja* (of Judea) had. Het was 's Compagnies grootste leverancier van rijst en bovendien het voornaamste tusschenstation op den handelsweg naar Formosa, China en Japan. In 1609 bezocht een gezant van Siam de republiek der Vereenigde Nederlanden. Tengevolge van verschillende moeilijkheden hief Coen in 1622 dit kantoor op, maar een tiental jaren later werd het weer hersteld. Naast de loge te *Ajodja* had de Compagnie een kantoor in het onder Siameesche opperhoogheid staande *Ligor*, aan de golf van Siam.

HEERES, o. l. blz. 284—285. VAN DAM II, I, cap. 16.

Kambodja

Reeds in de eerste jaren van de Compagnie trad zij in handelsrelatie met Kambodja en had zij een factorij te *Lauwecq*. Na verloop van tijd, toen de vorst onder invloed van Maleiers kwam te staan (die ook den Islam in Kambodja brachten) verminderde de vriendelijke gezindheid. Zoo werd in 1637 het gestrande schip Noortwijck afgeloopen en geplunderd.

In 1642 had een paleisrevolutie plaats: de koning werd, met vele zijner verwanten, door een van zijn broeders vermoord. De nieuwe vorst nam een zeer vijandige houding tegen de Compagnie aan; in 1643 werd de bezetting van het Nederlandsche kantoor gedeeltelijk vermoord, gedeeltelijk gevangen genomen, terwijl de schepen Rijswijck en Oranjeboom buitgemaakt werden. Een in 1644 door de Compagnie uitge-

zonden strafexpeditie had weinig succes. Na langdurige onderhandelingen zond de vorst in 1647 de 29 gevangenen met een der genomen schepen naar Batavia terug en gaf den wensch te kennen, den vrede te herstellen. Dit was echter in 1650 nog niet geschied.

VAN DIJK, *Neerlands vroegste betrekkingen met Borneo* etc., blz. 319. VAN DAM, II, I, capittel 17. *Daghregisters van Batavia 1640—1648*, passim. MULLER, *De Oostindische Compagnie in Cambodja en Laos* (Uitgave der Linschoten-Vereeniging, no. XIII).

Quinam of Quenam (*Cochin-China*)

De eerste pogingen van de Compagnie tot het aanknoopen van handelsbetrekkingen met Quinam in de jaren 1617 en 1618 hadden geen succes. 7 Mei 1633 werd te Batavia een brief van den koning van Cochin-China ontvangen, waarin hij verzocht jaarlijks schepen naar zijn havens te zenden. Als gevolg van dit verzoek kwam het volgend jaar een Compagniesloge tot stand te *Phaypho*. Wegens geringe winsten en slechte behandeling — de koning had o. a. de goederen van eenige gestrande schepen geconfiskeerd — werd aan het eind van dat jaar het kantoor weer opgeheven. In 1636 kwam een andere koning aan het bewind en hoewel restitutie van de in beslag genomen goederen niet kon worden verkregen, hervatte de Compagnie den handel en herstelde de loge te *Phaypho*. Doch ook de nieuwe vorst bleek onbetrouwbaar en al spoedig raakte de Compagnie met Quinam in oorlog. In 1650 was de vrede nog niet hersteld.

VAN DIJK, o. l. blz. 347—355. *Daghregisters van Batavia*, van 1631 tot 1648, passim.

Tonkin (*Annam*)

In 1636 liet de regeering te Batavia door haar president in Japan, Koeckebacker, inlichtingen inwinnen, aangaande den zijdehandel in Tonkin, waarmede zij wel een „preuve" wilde nemen. Het volgend jaar zond Koeckebacker het schip „Grol" er van Japan, via Formosa, heen, onder leiding van Karel Hartsinck. Deze slaagde er in, vaste handelsbetrekkingen aan te knoopen; reeds in 1640 verrees er een Compagniesloge in *Ka-tsioe* (Catchio).

Tonkin bleef sedert een uiterst belangrijk centrum van 's Compagnies handel.

Daghregisters van Batavia 1636—1648, passim. VAN DAM, II, I, capittel 20. NACHOD, *Die Ostindische Kompagnie in Japan*, blz. 254.

Japan

In 1610 werd de eerste Nederlandsche loge gesticht in *Hirado* (*Firando*); in 1641 werd deze verplaatst naar *Decima*.

BIBLIOTHEEK VRIJE UNIVERSITEIT
3 0000 00225 7784